

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

नेपाल बहुभाषिक देश हो । यहाँ विभिन्न भाषा परिवारका भाषाहरू मध्ये “भारोपेली, भोटचिनियाँ, आग्नेली र द्रविडेली भाषा परिवार गरी चार भाषा परिवारका भाषाहरू मुख्य रूपमा बोलिन्छ । भाषा सङ्ख्याको दृष्टिले भोटचिनियाँ भाषा परिवार ठूलो रहे तापनि वक्ता सङ्ख्याको अनुपातमा भारोपेली भाषा परिवार नै अग्रपङ्क्तिमा रहेको छ” (अधिकारी, २०६४, पृ. ८२) । नेपालमा बोलिने यी चारै भाषा परिवारका भाषाहरू नेपालका राष्ट्र भाषा हुन् ।

२०६२/६३ को लोकतान्त्रिक आन्दोलन पश्चात् निर्माण भएको नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले भाषाका बारेमा २०४७ को संविधानले भन्दा फरक दृष्टिकोण राखेको छ । “नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषाहरू राष्ट्रभाषाहरू हुन्” (भाग-१, धारा-५, उपधारा-१, २०६३) । त्यस्तै २०७२ को संविधानले “प्रत्येक व्यक्ति र समुदायलाई आफ्नो भाषा प्रयोग गर्ने हक हुनेछ” (भाग-३, धारा-३२, उपधारा-१) । “नेपालको जनगणना २०६८ का अनुसार नेपालमा १२३ भाषा अस्तित्वमा रहेको कुरा सूचीकृत गरेको छ । तर भाषाविद्हरूले भने करिब १२७ वटा भाषा अस्तित्वमा रहेको कुरा उल्लेख गरेका छन्” (कँडेल र अन्य, २०७४, पृ. २१) । भाषा सङ्ख्याका आधारमा नेपालमा भोटचिनियाँ भाषा परिवारका भाषाहरूको बाहुल्य छ । यसअर्न्तगत ५० भन्दा बढी भाषा बोलिन्छ । यस परिवारका भाषालाई भोट-बर्मेली र थाइ-चिनियाँ गरी दुई वर्गमा विभाजन गरेको पाइन्छन् । नेपालमा यस परिवारका “तामाङ, नेवार, मगर, राई गुरुङ, लिम्बू, शेर्पा, चेपाङ, सुनुवार, थामी, धिमाल, थकाली, तिब्बती, जेरेल, मेचे, हायु, बान्तावा, चाम्लिङ, व्यासी, राउटे, पहरी, लेप्चा, दुरा, मनाङ, खाम, घले, वालिङ, बेलहारे, लोहोरुङ, सुरेल, चिनियाँ, ल्होपा, छिलिङ, कोयु, बनकरिया, काङ्के, छिलिङ, तिलुङ, धुलेल, मिजो, कुकी, नागामेसे, छन्थोल आदि भाषाहरू बोलिन्छ” (पोखरेल, २०७३, पृ. २१६) ।

जनगणना २०६८ अनुसार राई/किराती भाषा भोटचिनियाँ परिवारको चौथो स्थानमा रहेको पाइन्छ । नेपालमा भोटचिनियाँ परिवारको सबै भन्दा हाँगाबिँगा भएको भाषा यही हो । राई/किराती भन्ने छुट्टै भाषा नभएर त्यो राई समूहका एकमुष्ठ सङ्ख्या हो । यस समूहका कति भाषा बोलिन्छन् भन्ने अबै स्पष्ट भइसकेको छैन । “२०५८ को भाषिक तथ्याङ्कमा नेपालमा राई समूहका २६ वटा भाषा बोल्ने वक्ताहरूको सङ्ख्या

५७२३२६/२.३८% रहेको उल्लेख पाइन्छ” (न्यौपाने र अन्य २०६८ पृ. १८४) जनगणना २०६८ को भाषिक तथ्याङ्कअनुसार नेपालमा राई समूहका भाषाहरूको सङ्ख्या २९ रहेको उल्लेख पाइन्छ। “यस समूहका भाषिक वक्ताहरू मेची, कोशी र सगरमाथा अञ्चलका सोलुखुम्बु, खोटाङ, भोजपुर, ओखलढुङ्गा, धनकुटा, सङ्खुवासभा, उदयपुर, पाँचथर, इलामलगायतका जिल्लाहरूमा रहेका छन्। हालको संघीय संरचनाअनुसार राई/किराँती समूहका वक्ताहरू १ नं. प्रदेशमा रहेका छन्” (पोखरेल, २०७३, पृ. २५७)। जातिगत र संस्कृतिगत दृष्टिले राईहरू एकै भए पनि उनीहरूका भाषा भने बेग्लै छन्। एक जाति अनेक भाषा राई/किराँती समूहका भाषाको विशेषता हो। “राई समूहका भाषाहरूमा बान्तावा, चाम्लिङ, कुलुङ, थुलुङ, याख्या, साम्पाङ, खालिङ, बाम्बुले, बाहिङ, नाछिरिङ, याम्फु, दुमी, पुमा, दुङमाली, आठपहरिया, मेवाहाङ, लोहोरुङ, छिन्ताङ, जिरो, तिलुङ, कोयु, वालिङ, बेलहारे, साम, फाङ्दुवाली, लिङखिम रहेका छन्। समग्रमा नेपालभरि राई किराँती समूहका भाषिक वक्ताको सङ्ख्या २.१७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ” (पोखरेल, २०७३, पृ. २५८)। यस समूहका भाषामध्ये बान्तावा, चाम्लिङ, थुलुङ, याख्या जस्ता केही भाषाहरूमा अध्ययन, अनुसन्धान, लेखन र प्रकाशन जस्ता कार्यहरूको सुरुवात भएका छन् भने अन्य धेरैजसो भाषाहरूमा वक्ता सङ्ख्याको खतरा, प्रकाशनको अभाव र लोपोन्मुखको अवस्था रहेको पाइन्छ।

नेपालमा बोलिने विभिन्न भाषाहरूमध्ये राई समूहभित्रको एक भाषा बान्तावा पनि हो। यो भाषा भोटचिनियाँ भाषा परिवारअन्तर्गत राई किराँतीभित्र पर्दछ। जनगणना २०६८ का अनुसार यस भाषाको कूल वक्ता सङ्ख्या १,३२,५८३/०.५००४% रहेको उल्लेख पाइन्छ। यसको मुख्य क्षेत्र “भोजपुरको केन्द्रीय, धनकुटा र पश्चिमी साथै नेपाल बाहिर विभिन्न ठाउँहरूमा पनि प्रयोग पाइन्छ। बान्तावा भाषामा विभिन्न अध्ययन, अनुसन्धान, लेखन र प्रकाशन भएको पाइन्छ। त्यसैले यसको भाषिक स्थिति जीवन्त साहित्यसहित राम्रो स्थितिमा रहेको पाइन्छ” (न्यौपाने र अन्य २०६९ पृ. ३२६)।

विभिन्न भाषाहरूको आ-आफ्नै विशेषताहरू रहेका हुन्छन्। बान्तावा भाषाको पनि आफ्नै विशेषता रहेको पाइन्छ। यस अध्ययनमा बान्तावा भाषाको भाषिक संरचनासम्बन्धी विभिन्न पक्षहरूमध्ये शब्दवर्ग र यसको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ।

१.२ समस्या कथन

नेपाली तथा बान्तावा भाषामा आफ्नै प्रकृतिका विशेषता पाइन्छन् । यहाँ नेपाली र बान्तावा भाषाका शब्दवर्गको तुलनात्मक विशेषताको खोजी गर्नका लागि यो अध्ययन अगाडि बढाइएको छ । त्यसैले यसमा नेपाली र बान्तावा भाषाका शब्दवर्गको तुलनात्मक अध्ययनलाई मूल समस्या बनाई उक्त समस्याका प्राज्ञिक समाधानका लागि निम्नअनुसारका प्रश्नहरू अगाडि सारिएको छ :

- क) नेपालमा बान्तावा भाषाको स्थिति कस्तो छ ?
- ख) बान्तावा भाषामा शब्दवर्गको स्वरूप कस्तो छ ?
- ग) बान्तावा र नेपाली भाषाको शब्दवर्गमा के कस्ता समानता र भिन्नता छन् ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्य निम्नअनुसारका उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ :

- क) नेपालमा बान्तावा भाषाको स्थिति बताउनु,
- ख) बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाका शब्दवर्गको परिचय दिनु,
- ग) नेपाली र बान्तावा भाषाका शब्दवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात)को तुलनात्मक अध्ययन गर्नु,

१.४ अध्ययनको महत्त्व

भाषाको आफ्नै व्यवस्था हुन्छ, जुन सम्बन्धित भाषाका वक्ताको अभिव्यक्तिमा देख्न सकिन्छ । शब्दवर्ग भाषाविज्ञानको एउटा शाखा हो । शब्दले वाक्यमा रहेर विभिन्न किसिमको भूमिका निर्वाह गर्दछ । शब्दले निर्वाह गर्ने भूमिकाका आधारमा यिनको वर्गीकरण गरिन्छ, जसलाई शब्दवर्ग भनिन्छ । नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ अनुसार ऐच्छिक विषयका रूपमा आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा हासिल गर्न पाउने व्यवस्था गरेको छ । साथै सबै मातृभाषाहरूले राष्ट्रभाषाको संवैधानिक मान्यता पाएका छन् । जसले गर्दा सबै भाषाहरूको महत्त्व बढेको देखिन्छ । त्यसैले बान्तावा भाषालाई पनि स्तरीकृत गरी

सक्षम भाषाको रूपमा विकास गर्न अति आवश्यक छ । यस आवश्यकता पूर्ण रूपमा पूरा हुन नसके पनि नेपाली भाषा र बान्तावा भाषाको शब्दवर्गको तुलनात्मक अध्ययनले बान्तावा भाषाको अध्ययनको क्षेत्रमा आधारशिलाको काम गर्ने हुँदा र व्याकरणको शुद्धतामा सहयोग पुग्ने भएकाले यो शोध कार्य महत्त्वपूर्ण रहेको छ ।

यसका अतिरिक्त यस विषयमा चासो राख्ने र अध्ययन अनुसन्धान गर्न चाहने अनुसन्धान कर्ता र पाठकहरूलाई प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा धेरै थोरै जति भए पनि सहयोग पुग्ने भएकाले पनि यस अध्ययनको महत्त्व रहको छ । त्यसैले मातृभाषालाई पनि राष्ट्रभाषा बनाई विद्यालयको पाठ्यक्रममा समेत समावेश भएकाले शिक्षक र विद्यार्थी दुवैलाई बान्तावा र नेपाली भाषा सँगसँगै सिक्न र सिकाउन थप सहयोग पुग्ने भएकाले पनि यो शोधकार्य महत्त्वपूर्ण रहको देखिन्छ ।

१.५ अध्ययनको परिसीमा

बान्तावाभाषीहरू नेपालका विभिन्न ठाउँमा मात्र नभएर नेपाल बाहिर पनि छरिएर रहेका छन् । त्यसैले बान्तावाभाषीहरू विभिन्न स्थानमा रहे तापनि यो शोधकार्यको निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि निम्न क्षेत्र र सीमाभित्र रहेर अध्ययन कार्यलाई पूरा गरिएको छ :

क) प्रस्तुत शोधकार्यको क्षेत्रको रूपमा क्षेत्र नं. १ को मिक्लाजुङ गाउँपालिका ७ रहको छ :

ख) बान्तावा भाषामा शब्दवर्गको अध्ययन गर्दा विभिन्न शब्दहरूको कार्यमूलक वर्ग तथा उपवर्गका आधारमा वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएको छ ।

ग) मुख्य रूपमा यस अध्ययनमा बान्तावा भाषाको शब्दवर्गको अध्ययन गरी नेपाली भाषासँग तुलना गरिएको छ ।

परिच्छेद : दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरवलोकन

दुई वा सो भन्दा बढी भाषाको व्यवस्था र उपव्यवस्थाहरूको समानता र भिन्नता सम्बन्धी अध्ययन नै तुलनात्मक अध्ययन हो (न्यौपान र अन्य, २०६९, पृ २२०) । संसारका भाषाहरूलाई विद्वान्हरूले अनेकौ समूहमा वर्गीकरण गरे पनि धेरै जसो विद्वान्हरूले दश परिवारमा बाँडेको देखिन्छ । जसमध्ये नेपालमा भारोपेली, भाटचिनियाँ, आग्नेली र द्रविडेली गरी जम्मा चार भाषा परिवारका भाषाहरू बोलिने गर्दछन् । उक्त परिवारमध्ये भारोपेली र भोटचिनियाँ परिवारका भाषाहरू विशेष रूपमा यहाँ बोल्ने गरेको पाइन्छ (पोखरेल, २०७३ पृ. २०१) ।

नेपालका राई तथा किराँत जातिका विभिन्न समुदायले बोल्ने भाषालाई राई भाषा भनिन्छ । जनगणनामा ती सबै भाषालाई राई किराँती भनिएको छ । “किरातीअन्तर्गत लिम्बूलाई समेत समावेश गरेर पूर्वी, मध्य र पश्चिमी गरी राई भाषाहरूलाई जोन्सनद्वारा तीन वर्गमा विभाजन गरिएको छ” (बन्धु, २०७३, पृ. १९६) । उनका अनुसार “पश्चिमीमा उम्बुले, जेरुङ, थुलुङ, लिमखिम, बाहिङ, सुनुवार, खालिङ, दुमी, कोइ, बायु, र तिलुङ पर्दछ । मध्य किराँतीमा बान्तावा, पुमा, दुङमाली, चाम्लिङ, मेओहाङ, पुङयोङ, चुम्बा, साम्पाङ, कुलुङ, नेछारिङ र बालिङ पर्दछ । त्यस्तै पूर्वी किराँतीमा लिम्बु, आठपहरे, बेलहारिया, छिलिङ, मुगाली, फाङदुवाली, याक्खा, याम्फु, लोहरोङ आदि पर्दछ” (बन्धु, २०७३, पृ.१९६) ।

राई नेपालको एक आदिवासी भूमिपुत्र जनजाति मध्ये एक हो जो मङ्गोलियन वर्गमा पर्दछन् । यो जातिको बाहुल्यता नेपालको पूर्वी पहाडमा छ । त्यसका साथै पूर्वी तराई, काठमाडौँ उपत्यका, दार्जिलिङ, सिक्किम, भूटान आदि ठाउँहरूमा पनि यो जातिको बसोबास भएको पाइन्छ । यस जातिमा अनेकौँ उपजातिहरू पनि छन् र त्यसका पनि आ-आफ्नै विभिन्न पाछाहरू छन् । यिनीहरूको पुर्खालाई पारुहाङ र सुम्निमा भनिन्छ । “राई भाषीहरू खास गरी दूधकोशीदेखि अरुण खोलाका बीच र वरिपरिका क्षेत्रमा छन्” (बन्धु, २०७३, पृ. १९६) ।

भाषाविज्ञानको क्षेत्रमा भाषाहरूको ऐतिहासिक र तुलनात्मक अध्ययन गर्ने पद्धतिको विकास समानान्तर रूपमा भयो । एक भन्दा बढी भाषाका ध्वनि, रूप, शब्द, वाक्य, अर्थ आदि पक्षको तुलना गर्ने भाषाविज्ञानलाई तुलनात्मक भाषाविज्ञान भनिन्छ । साथसाथै एउटै भाषाका विभिन्न कालखण्डमा प्रचलित ध्वनि, रूप, शब्द, वाक्यको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने भाषाविज्ञानलाई पनि तुलनात्मक भाषाविज्ञान भनिन्छ । मातृभाषीसिकारुले लक्ष्य भाषा सिक्दा सम्बन्धित भाषाको सार्वभौम विशेषतालाई भाषाको प्रयोगमा सरलता र सहज आत्मसात गराउने कुरासँग तुलनात्मक अध्ययनले सम्बन्ध राख्दछ । (न्यौपाने र अन्य, २०६९ पृ. २२०) तुलनात्मक अध्ययन भाषा सिकाइ सरल, सहज, स्वभाविक र प्रभावकारी बनाउने सोचाइ र व्यवहारमा केन्द्रित हुने हुँदा मातृभाषालाई लक्ष्य भाषा सिक्न र सिकाउन तुलनात्मक अध्ययन उपयोगी र महत्त्वपूर्ण पद्धति सावित भएको देखिन्छ ।

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन

नेपाल बहुभाषिक मुलुक हो । यहाँका भाषाहरूमा समयानुसार खोज अनुसन्धान भइरहेका छन् । राई समुदायभित्रका बान्तावा भाषाका सन्दर्भमा व्यक्तिगत रूपमा केही अध्ययनहरू भएको पाइन्छ । यही बान्तावा भाषासँग सम्बन्धित भई गरिएका केही अध्ययन र अनुसन्धानहरूको समीक्षा गर्ने काम गरिएको छ ।

ईश्वर (२०७०) राई द्वारा 'बान्तावा र नेपाली भाषाका पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधपत्र बान्तावा र नेपाली भाषाका पद सङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययनमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ । तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि स्थलगत अध्ययन विधि, पुस्तकालयीय अध्ययन विधिको प्रयोग पाइन्छ, भने यस शोधमा नेपाली सङ्गतिका प्रकारअनुसार लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका व्याकरणिक कोटिलाई आधार मानेर बान्तावा र नेपाली भाषाको पद सङ्गति बीच तुलना गरिएको छ । उक्त शोध कार्यमा नेपाली भाषामा नदेखिने, नेपालीमा जस्तो लिङ्ग भेद पनि नपाइने, नेपाली भाषामा भएको द्विवचन बान्तावा भाषामा रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । नेपाली भाषामा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरका आधारमा नाम, सर्वनाम र क्रिया बीच वचन र पुरुषका आधार सङ्गति पाइए तापनि अन्य आधारमा सङ्गति भएको देखिएको छैन ।

इन्दिरा (२०७०) राई द्वारा 'बान्तावा भाषामा पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । यो शोधपत्रमा भोजपुर जिल्लाका खावा, नागी,

अन्नपूर्ण, छिनामखु, र तिम्मा गा.वि.स. मा बसोबास गर्ने राई समूहका बान्तावाभाषी वक्ता र यस भाषाको उत्पत्ति, भाषिका, भौतिक र सामाजिक अवस्थाको अध्ययन गरेको पाइन्छ। साथै व्याकरणिक कोटिमा केन्द्रित हुँदै लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा पदसङ्गतिका प्रकार केलाइएको पाइन्छ। यस अध्ययनमा बान्तावा भाषामा छ वटा स्वर र तीस वटा व्यञ्जन वर्णहरूको निर्धारण रहेको, लेख्य भन्दा कथ्यको बढी प्रयोग हुने बान्तावा भाषामा ह्रस्व मात्राको मात्र प्रयोग गर्ने चलन बसाइएको, नेपाली भाषामा नभएको कण्ठ्य स्पर्शी वर्ण पनि बान्तावा भाषामा रहेको निष्कर्ष निकालेको देखिन्छ। नेपाली भाषामा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर आदिका आधारमा नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रिया बीच सङ्गति पाइन्छ तर बान्तावा भाषामा नाम, सर्वनाम र क्रियाबीच वचन, र पुरुषका आधारमा सङ्गति पाइए तापनि अन्य आधारमा सङ्गति देखिँदैन।

विश्व (२०७०) राई द्वारा 'बान्तावा भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र तयार गरिएको छ। उक्त शोधपत्र बान्तावा भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको पाइन्छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग पाइन्छ भने वर्णनात्मक, विवरणात्मक, तुलनात्मक तथा विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग पाइन्छ। यस शोधमा बान्तावा भाषाका व्याकरणात्मक कोटिहरू (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, कारक, करण, आदर) को अध्ययन गरिएको छ। बान्तावा भाषामा कर्तृवाच्य र कर्मवाच्य गरी दुई वाच्यहरू छन् भने आज्ञार्थ, इच्छार्थ, निषेधात्मक, सम्भावनार्थक, अनिवार्य र समानार्थबोधक गरी छ किस्मका भाव रहेको आदरको दुई ओटा मात्र तह रहेको आदर र अनादर, एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन प्रकारका वचनगत व्यवस्था रहेको, अज्ञात र अभ्यस्त पक्षको स्पष्ट स्वरूप पाइँदैन भन्ने निष्कर्ष यस शोधपत्रमा निकालेको देखिन्छ।

अनिल (२०७२) राई द्वारा 'बान्तावा भाषाको शब्दवर्गका वाक्यात्मक कार्यहरू' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरेको पाइन्छ। यो शोधपत्रमा पाँचथर जिल्लाका लिम्बा गा.वि.स. मा बसोबास गर्ने राई किराँती समूहका बान्तावाभाषी वक्ता र यसको आर्थिक, सामाजिक सांस्कृतिक, रीतिरिवाज, परम्परा, भाषिक संरचना साथै शब्दवर्गको वाक्यात्मक कार्यको अध्ययन गरेको पाइन्छ। यस अध्ययनका बान्तावा भाषामा लिङ्गअनुसार क्रियायोगी रूपायन नहुने द्विवचनको व्यवस्था हुने मानवीय र मानवेतर दुवै नामको व्यवस्था हुने तथा

बान्तावा भाषामा आफ्नै खालको व्याकरण व्यवस्था रहेकाले बान्तावाभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा लिङ्ग, वचनअनुसार क्रियापदमा त्रुटि गर्ने निष्कर्ष निकालेको देखिन्छ ।

कुमारी लाप्चा (२०७३) द्वारा *स्तरीय नेपाली र लाप्चा भाषाको वाक्य सङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन* शीर्षकमा शोध तयार गरेको पाइन्छ । लाप्चा भाषाका लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, कारक र विभक्ति प्रयोगको स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा समानता र भिन्नतसम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन गरिएको पाइन्छ । यस शोधकार्यबाट लाप्चा भाषी विद्यार्थीहरूलाई मानक नेपाली भाषा सिक्न, नेपाली भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटि पहिल्याई निराकरण गर्न, त्यसै गरी लाप्चाभाषी शिक्षक, विद्यार्थी, भाषाविद् र भाषासँग सरोकार राख्ने जोकोहीलाई समेत सहयोग पुग्न सक्ने देखिन्छ ।

शुक्र बहादुर लिम्बू (२०७४) द्वारा *पान्थरे लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन* शीर्षकको शोधपत्र प्रस्तुत गरेका छन् । शोधपत्रमा पान्थरे लिम्बू भाषालाई नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिसँग तुलना गरिएको छ । सो अध्ययनले व्याकरणिक कोटिका आधारमा लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गरी यी भाषाहरूमा पाइने समानता र भिन्नताको खोजी गर्दै लिम्बूभाषीहरूलाई दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा आइपर्ने कठिनाइको खोजीमा यो अध्ययनको उद्देश्य केन्द्रित रहेको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधपत्र पुस्तकालय अध्ययन विधि र क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी तयार पारिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रमा पान्थरे लिम्बू भाषा र स्तरीय नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक स्वरूप लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, विभक्ति, काल, पक्ष, भाव र वाच्यको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रहरूको शीर्षकहरूलाई केलाएर हेर्दा नेपाली भाषा र अन्य भाषाहरूको भाषिक संरचनाको विभिन्न तहमा केन्द्रित रही व्यतिरेकी अध्ययन भएको पाइन्छ । भाषालाई संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु हरेक जातिको कर्तव्य हो । यसरी बान्तावा भाषाको संरक्षणर सम्वर्द्धनका लागि धेरै भाषाविद्हरूले अध्ययन र अनुसन्धानहरू गरेको पाइन्छ । बान्तावा भाषाको विभिन्न शीर्षकमा अध्ययन गरेको पाइन्छ तर बान्तावा भाषाको स्तरीय नेपाली भाषाको शब्दवर्गको तुलनात्मक रूपमा अध्ययन नभएको कारण सीमित स्रोत, साधन र समयमा प्राप्त तथ्याङ्कको आधारमा यस शोधकार्य पूरा गरिएको छ । बान्तावा भाषासँग

सम्बन्धित भई थुप्रै अध्ययन अनुसन्धानहरू भए तापनि त्यो पर्याप्त नभएको साथै व्याकरण पक्षमा शब्दवर्गसँग सम्बन्धित अध्ययन भए पनि तिनका तुलनात्मक अध्ययन कमै भएकाले यो शीर्षकमा आधारित रहेर अध्ययन गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ ।

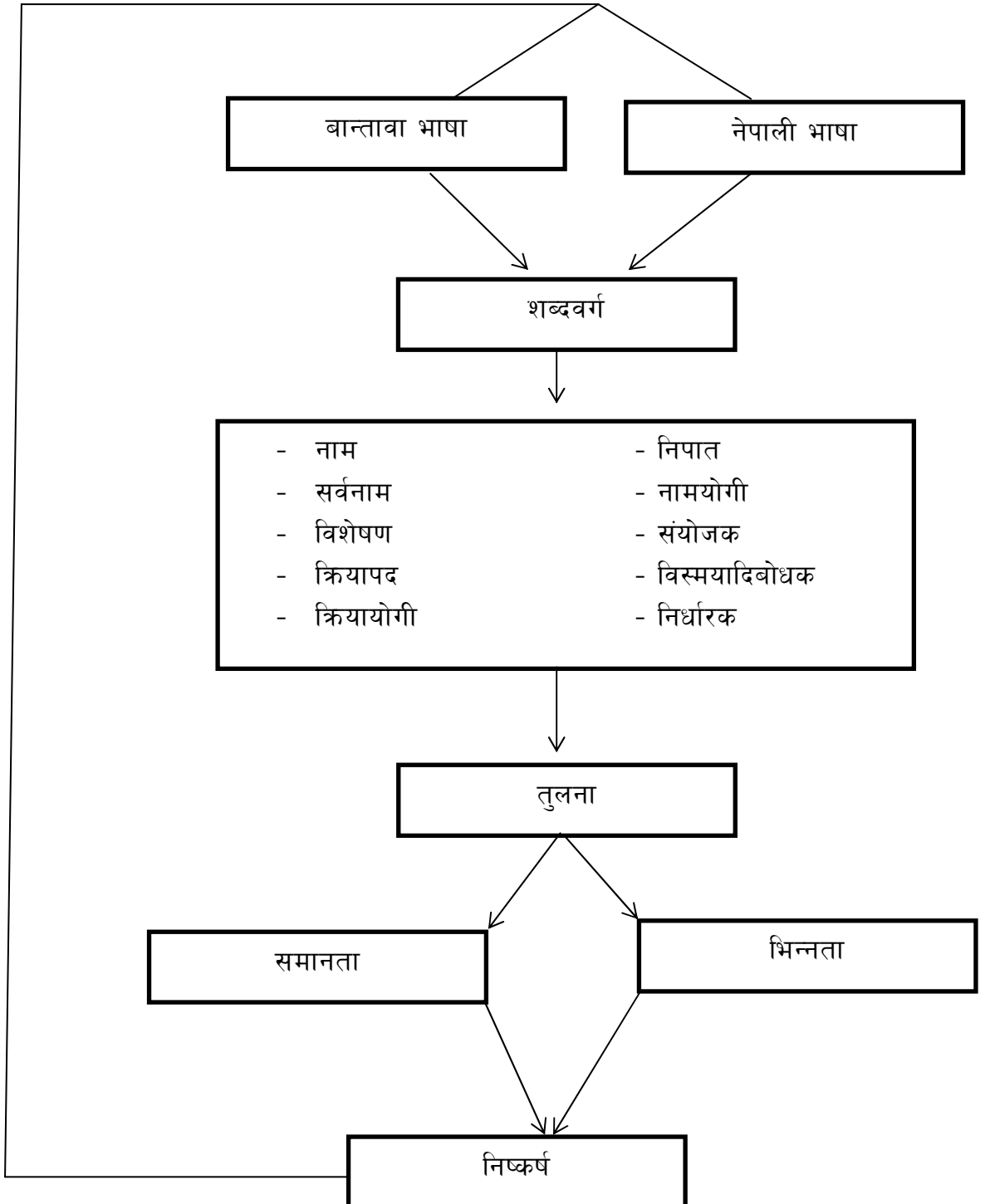
२.३ पुनरवलोकनको उपादेयता

नेपाली र बान्तावाका शब्दवर्गको तुलानात्मक अध्ययनसम्बन्धी अध्ययन गर्नका लागि यसै विषयवस्तुसँग सम्बन्धित साहित्यहरू र विभिन्न लेखकहरूले लेखेका लेखहरू, रचना, पुस्तक, विभिन्न विद्वानहरूले प्रतिपादन गरेका सिद्धान्तहरू तथा विचारको अध्ययनले विषयवस्तुको गहिराइमा पुग्न ठूलो सहयोग गर्ने छ । यस्ता सामग्रीले शोधकार्य गर्न निर्देशन प्राप्त हुन गई अनुसन्धान विश्वसनीय र वैध हुन पुगेको छ ।

नेपाली र बान्तावा भाषाका शब्दवर्गमा रहेका समानता र भिन्नताहरू केलाउनका लागि यस अध्ययनले सहयोग गरेको छ । अध्ययनका क्रममा प्रयोग गरिएका विभिन्न साहित्यको पुनरवलोकन र सैद्धान्तिक खाकाबाट यस अध्ययनसँग सम्बन्धित विभिन्न लेख, रचनाले अध्ययन कार्यक्रमलाई अघि बढ्न र खोजिनीति हुन नसकेका विविध विषयमा खोजी गर्न सहयोग मिलेको छ । यस शोधपत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न खालका पुराना शोधपत्रहरूको अध्ययन गर्दा नेपाली र बान्तावा भाषाको शब्दवर्गमा रहेका समानता र भिन्नताहरूको अध्ययन हुन आवश्यक छ । नेपाली र बान्तावा भाषामा शब्दवर्गको प्रकारगत भिन्नता, वाक्यात्मक कार्यगत भिन्नता आदिवारेमा विभिन्न साहित्यहरूको पुनरवलोकन गरी प्रभावकारी ढङ्गले अध्ययन अनुसन्धानलाई अघि बढाउनका लागि सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन गरिएको छ । यस शोधका लागि गरिएको पूर्व शोधकार्यहरूमा बान्तावा भाषाका भाषिक संरचनाका साथै व्याकरणका विविध पक्षहरूको अध्ययन अनुसन्धान भए तापनि शब्दवर्गको तुलनात्मक अध्ययन गरेको पाइन्दैन । नेपाली र बान्तावा भाषाको शब्दवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रयायोगी, निपात, संयोजक, नामयोगी, विस्मयादिबोधक, निर्धारक) बीच समानता र असमानताको खोजी गरिएको छैन जसकारण प्रस्तुत शीर्षकमा शोध कार्य गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

२.४ सैद्धान्तिक/अवधारणात्मक ढाँचा

प्रस्तुत शोधकार्य निम्नानुसारको अवधारणात्मक ढाँचामा केन्द्रित रहेको छः



रूपभन्दा माथिल्लो र पदावली भन्दा तल्लो अर्थयुक्त एकाइलाई शब्द भनिन्छ । शब्द विभाजन गर्ने विभिन्न आधार छन् । खास गरी यसलाई स्रोत, बनोट, अर्थ र कार्यका आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । वाक्यमा कर्ता, कर्म र पूरकको सन्दर्भ जनाउने शब्द नाम हुन् । नामको सट्टामा आउने कतिपय शब्द सर्वनाम हुन्छन् । विशेषणले नामको विशेषता बताउँछ । नाम र सर्वनामको गतिविधि जनाउने शब्द क्रियापद हुन् । अव्यय वर्गका शब्दले वाक्यात्मक प्रयोगको सूचनामा जोड दिन्छ । यसरी वाक्यमा प्रयुक्त प्रत्येक शब्दले कुनै न कुनै भूमिका खेल्दछन् । यही भूमिकालाई नै शब्द वर्गको कार्य भनिन्छ (पोखरेल, २०७३ पृ. १२६) । कार्यगत आधारमा निश्चित समुच्चयमा समूहीकृत शब्दहरूको समूहलाई शब्दवर्ग भनिन्छ ।

यस अध्ययनमा बान्तावा र नेपाली भाषाका शब्दवर्ग तुलनाअन्तर्गत नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियायोगी, निपात, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निर्धारक पर्दछ । जसको आधारमा तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । तुलनात्मक अध्ययन पश्चात बान्तावा र नेपाली भाषामा पाइने सामानता र भिन्नता पहिल्याई निष्कर्ष निकालिएको छ ।

परिच्छेद : तीन

अध्ययनको विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि

गुणात्मक र परिमाणात्मक दुई किसिमका अध्ययन ढाँचामध्ये अध्ययनका उद्देश्यहरू विषयगत पक्षसँग सम्बन्धित भएकाले यहाँ गुणात्मक ढाँचा अपनाइएको छ। प्रस्तुत शोधकार्य वर्णनात्मक प्रकृतिको भएकाले तुलनात्मक विधि अपनाइएको छ। त्यसका लागि सम्बन्धित कृति, पुस्तकहरू, पत्रपत्रिका साथै भाषाविशेषज्ञसँग प्रत्यक्ष भेटघाट तथा सम्पर्क आदिबाट लिखित र मौखिक दुवै माध्यमबाट सामग्री सङ्कलन गरी शोधपत्रलाई स्तरीय बनाउने प्रयास गरिएको छ।

३.२ जनसङ्ख्या, नमुना र नमुना छनोट रणनीति

प्रस्तुत शोधकार्यमा राई बान्तावा वक्ताहरूले बोल्ने बान्तावा भाषाको छनोट गरिएको छ। अध्ययनको प्रयोजन समय लगानी आदिका कारणले सम्पूर्ण जनसङ्ख्याको अध्ययन गर्न नसकिने भएको हुनाले अध्ययनको सीमाङ्कन क्षेत्र नेपालको वर्तमान संघीय संरचनाअन्तर्गत प्रदेश नं. १ मिक्लाजुङ गाउँपालिकाअन्तर्गत पाँचथर जिल्लामा पर्ने लेखगाउँ र कन्याटार गाउँलाई आधार मानी जनसङ्ख्याका रूपमा त्यहाँका बान्तावाभाषी सबै वक्ताहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी ७/७ जना स्थानीय व्यक्तिहरूलाई नमुनाका रूपमा लिई सामग्री सङ्कलन गरिएको छ।

३.३ अध्ययनको क्षेत्र

प्रस्तुत शोधको अध्ययन क्षेत्र प्रदेश नं. १, मिक्लाजुङ गा. पा.अन्तर्गत लेखगाउँ र कन्याटार गाउँलाई अध्ययनको परिधिभित्र समेटिएको छ। प्रस्तुत शोधमा बान्तावा भाषा र स्तरीय नेपाली भाषाको व्याकरण पक्षअन्तर्गत शब्दवर्गहरूका कार्यमूलक वर्ग तथा उपवर्गअन्तर्गत (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियायोगी, निपात, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निर्धारक) जस्ता पक्षहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका

अनुसन्धान कार्यमा तथ्याङ्क सङ्कलनको विशेष महत्त्व रहेको हुन्छ। तथ्याङ्कविना अनुसन्धान कार्य सम्पन्न हुन सक्दैन। अनुसन्धानलाई वैध, प्रामाणिक र विश्वसनीय बनाउन तथ्याङ्क अथवा सामग्रीको विशेष महत्त्व रहेको हुन्छ। अनुसन्धानका लागि सामान्यतः दुई प्रकारको सामग्रीको स्रोतहरू प्रयोग गरिएको हुन्छ। यसैकारण यस अनुसन्धानमा पनि निम्न दुई प्रकारका स्रोतको उपयोग गरिएको छ।

३.४.१ प्राथमिक स्रोत

अनुसन्धानकर्ता आफैले सम्बन्धित क्षेत्रमा गई पहिलो पटक सङ्कलन गरेको सामग्रीलाई प्राथमिक स्रोतबाट प्राप्त सामग्री भनिन्छ। यहाँ बान्तावा भाषा र नेपाली भाषाको शब्दवर्गको तुलनात्मक अध्ययनका लागि बान्तावाभाषी र भाषासँग सम्बन्धित अभिलेखहरू साथै शोधकर्ता स्वयम् सम्बन्धित क्षेत्रमा गएर प्रश्नावली, अन्तर्वार्ता आदिका माध्यमबाट सामग्री सङ्कलन गरिएकोछ।

३.४.२ द्वितीयक स्रोत

पहिले अरू अनुसन्धानकर्ता व्यक्ति वा संस्थाले सङ्कलन गरेका वा अनुसन्धानका क्रममा उपयोग गरेका सामग्रीलाई द्वितीयक स्रोतबाट प्राप्त सामग्री भनिन्छ। प्रस्तुत शोधकार्यमा बान्तावा भाषा र तुलनात्मक अध्ययन सम्बन्धमा लेखिएका प्रकाशित पुस्तकहरू, पत्रपत्रिका साथै नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत यस शीर्षकसँग सम्बन्धित शोधपत्रहरू नै यस शोधपत्रका द्वितीयक स्रोतका सामग्रीका रूपमा रहेको छ।

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

कुनै पनि विषयमा अध्ययन गर्नका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियाको आवश्यकता पर्दछ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि अध्ययनको ढाँचा र विधिअनुसार विभिन्न उपकरणहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ। शोधकार्यका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा सम्बन्धित क्षेत्रमा स्वयम् गएर तोकिएका स्रोत साधनहरूको शिष्ट र सभ्य तरिकाले प्रयोग गरिएको छ। यस अध्ययनको लागि तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यमा सम्बन्धित भाषा वक्ताहरूसँग प्रत्यक्ष कुराकानी, छलफल र अन्तर्वार्ताद्वारा सामग्री सङ्कलन गरिएको छ। त्यस्तै गरेर सम्बन्धित

भाषाका पुस्तकहरू, पत्रपत्रिकालगायत शोधग्रन्थहरूलाई पनि प्रयोजनमा ल्याइएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रका लागि सत्य र तथ्य सामग्री सङ्कलन गर्न बान्तावाभाषी वक्ताहरू, भाषाविद्, भाषासँग सरोकार राख्ने व्यक्तिहरूसँग प्रत्यक्ष सम्पर्कमा रही अन्तर्वार्ताका माध्यमबाट लिखित र मौखिक टिपोट गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया

प्रस्तुत शोधपत्रमा बान्तावा भाषा र स्तरीय नेपाली भाषाको शब्दवर्गको तुलना गरी दुई भाषा बीचको समानता र भिन्नता पहिल्याइएको छ । यसमा तुलनात्मक विधिको प्रयोग गरी वर्णनात्मक रूपमा समान चलहरूको तुलना गरिएको छ । यस शोधपत्रको अध्ययनबाट बान्तावाभाषी विद्यार्थीहरूलाई दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा व्याकरणिक कठिनाइमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ । अध्ययनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि पुस्तकालय अध्ययन विधिको प्रयोग साथै बान्तावाभाषी वक्ताहरूसँग प्रत्यक्ष छलफल, कुराकानी, अन्तर्वार्ता आदिबाट सामग्री सङ्कलन गरी बृहत रूपमा चर्चा परिचर्चा गरिएको छ । भाषासँग सम्बन्धित पुस्तकहरू, पत्रपत्रिका, शोधग्रन्थ, आदिको आधारमा बान्तावा भाषाको शब्दवर्गका कार्यगत वर्गीकरणअन्तर्गत नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियायोगी, नामयोगी, निपात, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निर्धारकको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

परिच्छेद : चार

नतिजा र छलफल

कुनै पनि भाषा उसको निजी विशेषताका कारण प्रतिष्ठित भएको हुन्छ र अर्को भाषाभन्दा भिन्न रहन्छ। त्यस्तै बान्तावा भाषाका पनि आफ्नै विशेषताहरू रहेका छन्, जसकारण यो नेपाली भाषाभन्दा धेरै फरक रहेको छ। प्रस्तुत अध्ययनको मुख्य उद्देश्य भनेको नेपालमा बान्तावा भाषाको स्थितिका साथै नेपाली र बान्तावा भाषाका शब्दवर्ग तुलनाअन्तर्गत नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियायोगी, संयोजक, निपात, नामयोगी, विस्मयादिबोधक, निर्धारकका बीच रहेका समानता र भिन्नताहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ। उक्त उद्देश्य पूरा गर्नका लागि तयार गरिएका विभिन्न किसिमका प्रश्नहरूबाट अध्ययनलाई पूर्णता दिने काम गरिएको छ।

४.१ नेपालमा बान्तावा भाषाको स्थिति

राई समूह भोटवर्मेली भाषा परिवारभित्रको भाषा सङ्ख्याका दृष्टिले समृद्ध समूह हो। यस समूह -भित्र कति भाषाहरू पर्दछन् अनुसन्धेय नै रहेको पाइन्छ। यस समूहका भाषिक वक्ताहरू मेची, कोशी, र सगरमाथा अञ्चलका सोलुखुम्बु, खोटाङ, भोजपुर, ओखलढुङ्गा, धनकुटा, सङ्खुवासभा, उदयपुर, इलाम, पाँचथरलगायतका रहेका छन् (पोखरेल, २०७३ पृ. २५७)।

२०५८ को भाषिक तथ्याङ्कअनुसार राई समूहका भाषा बाल्ने वक्ताहरूको सङ्ख्या ५,७२,३२६/२.३८% रहेको उल्लेख पाइन्छ (न्यौपाने र अन्य, २०६८ पृ. १८४)। भने बान्तावा भाषा बोल्ने वक्ता सङ्ख्या ३,७१,०५६ रहेको उल्लेख पाइन्छ (निप्सुङ, २०५९ पृ. ९)। २०६८ को भाषिक तथ्याङ्कअनुसार नेपालमा कुल राईहरूमध्ये १,३२,५८३/०.५००४ % ले बान्तावा भाषा बोल्ने गरेको उल्लेख पाइन्छ, (पोखरेल, २०७३ पृ. २५८)। २०६८ अनुसार नेपालमा राई समूहका भाषाहरूको भाषिक स्थिति निम्नअनुसार देखिन्छ।

तालिका नं. १ : राई समूहका भाषाहरू

भाषा	वक्ता सङ्ख्या	क्षेत्र	भाषिक स्थिति
१. राई	१,५९,११४/०.६००५%	पूर्वी पहाडी जिल्लाहरू	
२. बान्तावा	१,३२,५८३/०.५००४%	भोजपुर केन्द्रीय र पश्चिमी भाग	जीवन्त साहित्य सहित राम्रो स्थितिमा
३. चाम्लिङ	७६,८००/०.२८९८%	खोटाङ	जीवन्त, राम्रो स्थितिमा, साहित्यमा भर्खर प्रवेश गर्दै
४. सुनुवार	३७,८९८/०.१४३०%	रामेछाप, ओखलढुङ्गा	लोपोन्मुख, साहित्य लेखन प्रारम्भ
५. कुलुङ	३३,१७०/०.१२५१%	सोलुखुम्बु	जीवन्त, साहित्य लेखन प्रारम्भ
६. थुलुङ	२०६५९/०.०७७९%	सोलुखुम्बु	लोपोन्मुख, लेखनमा प्रवेश
७. याक्खा	१९५५८/०.०७३८%	इलाम, पाँचथर, धनकुटा	लोपोन्मुख, लेखनमा प्रवेश
८. साम्पाङ	१८२७०/०.०७८९%	भोजपुर, खोटाङ	लोपोन्मुख तर शब्दकोश निर्माण
९. खालिङ	१४४६७/०.५४६%	सोलुखुम्बु	लोपोन्मुख, शब्दकोश र व्याकरण लेखन
१०. बाम्बुले	१३४७०/०.५०८८%	ओखलढुङ्गा	लोपोन्मुख, शब्दकोश लेखन, साहित्य लेखनमा प्रवेश
११. बाहिङ	११६५८/०.०४४४%	ओखलढुङ्गा, सोलु	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
१२. नाछिरिङ	१००४१/०.०३८२%	खोटाङ	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
१३. याम्फू	९२०८/०.०३४७%	पश्चिम सङ्खुवासभा	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
१४. दुमी	७६३८/०.०२८८%	खोटाङ	लोपोन्मुख, शब्दकोश र व्याकरण लेखन
१५. पुमा	६६८६/०.०२५२%	खोटाङ	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
१६. दुडमाली	६२६०/०.०२३६%	भोजपुर दक्षिण	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
१७. आठपहरिया	५५३०/०.०२०८%	धनकुटा	वक्तासङ्ख्यामा खतरा, प्रकाशनमा भर्खर प्रवेश, नेपालीमा अनुसन्धान, लोपोन्मुख
१८. मेवाहाङ	४६५०/०.०१७५%	पश्चिम सङ्खुवासभा	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
१९. लोहोरुङ	३७९६/०.०१४०%	पश्चिम सङ्खुवासभा	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव

२०. छिन्ताड	३७२/०.०१४०%	धनकुटा छिन्ताड	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२१. छिलिड	२०४६/०.००७७%	धनकुटा छिन्ताड	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२२. जेरो/जेरुड	१७६३/०.००६६%	ओखलढुङ्गा	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२३. तिलुड	१४२४/०.००५३%	खोटाड	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२४. कोयु	१२७१/०.००४७%	खोटाडको सुङ्देल	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२५. वालिड/वालुड	११६९/०.००४४%	ओखलढुङ्गा	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२६. बेलहारे	५९९/०.००२२%	धनकुटाको बेलहारा	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२७. साम	४०१/०.००१५%	भोजपुर देभाने	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२८. फाडदुवाली	२९०/०.००१०%	धनकुटा, फाडदुवा	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव
२९. लिडखिम	१२९/०.०००४८%	इलाम	लोपोन्मुख, प्रकाशनको अभाव

पोखरेल, २०७३ पृ. २५८/न्यौपाने र अन्य, २०६९ पृ ३२६

यसरी नेपालमा बोलिने भाषाहरूमध्ये अधिकांश भाषाहरू लोपोन्मुख अवस्थामा देखिएका छन्। बान्तावा, चाम्लिड र कुलुड मात्र सुरक्षित देखिएका छन्। यीमध्ये “बान्तावा भाषामा प्रा.डा. नोवल किशोर राईले विद्यावारिधि गरेका छन् भने क्वाड जु छो (दक्षिण कोरियाली नागरिक)लगायत अन्य थुप्रै अध्येताहले विभिन्न अध्ययन गरिरहेका छन्। आठपहरियामा प्रा.डा. टडकप्रसाद न्यौपानेले विद्यावारिधि गरेको पाइन्छ” (निप्सुड, २०५९ पृ. ९)। माथि उल्लिखित भाषाहरू प्रति गरिएका खोज, अध्ययन, अनुसन्धानहरूले सम्बन्धित भाषाहरूलाई संरक्षण र संवर्द्धन गरी समृद्ध बनाई अधिकांश लोपोन्मुख अवस्थामा पुगिसकेको उक्त भाषाहरूको संरक्षण र विकासमा सम्बन्धित सबै पक्षको ध्यान जानु र पहल गर्नु जरुरी देखिन्छ।

४.१.१ बान्तावा जातिको परिचय

बान्तावा राई जातिभित्रको एक पाछा हो। बान्तावाभाषी विद्वान्हरूको मतमा “बान्तावा शब्द ‘बोन’ र ‘तावा’ मिलेर बनेको ‘बोन्तावा’ शब्दको प्रयोगका क्रममा अपभ्रंश भई प्रचलनमा आएको मानिन्छ। ‘बोन’को अर्थ ‘पानी/नदीको मुहान’ र ‘तावा’को अर्थ ‘अथिति आगन्तुक’ भन्ने हुन्छ। समग्रमा बान्तावा शब्दले पानीको मुहान भएको हिमालको फेदीमा उत्पत्ति भई आएको अतिथि भन्ने हुन्छ,” (निप्सुड, २०६१ पृ. १२)। यस प्रकार राई किरातीहरूको मूल वासस्थान हिमाल-पर्वत तथा पहाडी भू-भागमा भएको साथै पानी

नदीनालाका श्रोत-मूल पानी यिनै पवित्र स्थान वा मूलबाट (अन्यत्र) आएका आगन्तुको रूपमा राई किरातीहरूलाई लिइएको पाइन्छ। अन्य विद्वान्हरूको भनाइमा “बान्तावा शब्द ‘बाना’ र ‘तावा’ शब्द मिलेर निर्माण भएको हो। यहाँ ‘बाना’ शब्दको अर्थ ‘आएको’ र ‘तावा’ शब्दको अर्थ ‘मयुर’ भन्ने हुन्छ। यसरी समग्रमा बान्तावा शब्दको अर्थ बान्तावाभाषीहरू मयुर पाउने ठाउँबाट आएको हो भन्ने हुन्छ,” (राई, २०७० पृ. २४)।

४.१.२ बान्तावा जातिको पाछाहरू

बहुभाषीय जाति किरात राईहरूमध्ये बान्तावा राई पनि एक हो। बान्तावा राईभिन्न पनि धेरै प्रकारका पाछाहरू रहेका छन्। बान्तावा भाषामा ‘पा’ को अर्थ बाबु र ‘छा’को अर्थ छोरा वा सन्तान भन्ने हुन्छ। त्यसैले राई जातिहरूले नाम सोधेपछि पाछा अनिवार्य रूपमा सोध्ने गर्दछ। यसरी उक्त पाछाका आधारमा नै बान्तावा राईका प्रजातिहरू छुट्ट्याउने गरिन्छ। बान्तावा राई जातिमा पाछालाई वैवाहिक संस्कारमा समेत पहिलो र मुख्य आधार मानिन्छ।

बान्तावा जातिभिन्न धेरै प्रकारका पाछाहरू रहेका छन्। पाछालाई सामेई/सामेट पनि भनिन्छ र यसकै आधारमा बान्तावा भिन्न पनि कुन जाति हो भनेर चिन्न सजिलो हुन्छ। बान्तावा भाषामा ८८ वटा पाछाहरू रहेको भनी उल्लेख छ, (बुलु मुकारुड, २०६६ पृ. ८६)। बान्तावा जातिभिन्न रहेका पाछाहरूलाई निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

१. तेन्कुम २. तोन्चिमा ३. ताड्लुव ४. तेन्कुमा ५. तारूड
६. ताराखुक ७. चौरास ८. चोप्लाड ९. तुप्रिहाड १०. गामुरे
११. छाडछा १२. खोयडूला १३. छकुप्पा १४. छाप्लुड १५. खुडछा
१६. खिमदुड १७. खाहोडे १८. छिवाईत्पाड १९. खाम्तु २०. रामुदेवा
२१. वाक्नाबु २२. लोडिल २३. राथुड २४. मेडमुक २५. रडसाक्वा
२६. राजपलम २७. मुतेल २८. युप्तड २९. मुलुहाड ३०. योडछेन
३१. मुकारुड ३२. मेखेलुगुन ३३. मुक्सेन ३४. रडिम ३५. मान्दुसा
३६. माकारा ३७. वातार्ड ३८. बुताड ३९. माक्हाड ४०. माकिहाड
४१. बारदेवा ४२. ताम्ला ४३. साडपाड ४४. हाडखोप ४५. हाडवाड
४६. इसारा ४७. याडमा ४८. आडबुरा ४९. एवै ५०. सोहन
५१. वातेम्लुड ५२. हिराहाड ५३. खाप्तुवा ५४. लुवान ५५. रुछेन्वुड

५६. रुडमाड	५७. लुलाहड	५८. रुसामी	५९. रूपाबुड	६०. लेकनाद
६१. वाक्पाड	६२. बालाखाम	६३. बालसड	६४. लुगुन	६५. साम्सुहाड
६६. सक्तेन	६७. सिप्तुड	६८. काडमाड	६९. सुकिता	७०. काम्बुड
७१. साहराजा	७२. बुडछेन	७३. कारोड	७४. सानाआड	७५. सायोड
७६. सुर्पाड	७७. दिखुप्पा	७८. दियाम	७९. दिखुन	८०. सायोड
८१. बिबुर्चा	८२. नावेन	८३. दुखुन	८४. दिबेत	८५. दुब्देहाड
८६. बानु	८७. एवाई	८८. माडपाहाड		

(राई, २०७२ पृ. २६)

४.१.३ बान्तावा जातिको बसोबास क्षेत्र

बान्तावा राईहरूले बोल्ने भाषा नै बान्तावा भाषा हो । बान्तावा भाषा राई जातिभित्र पर्ने भाषाहरू मध्ये वक्ता सङ्ख्याका दृष्टिले समृद्ध रहेको भाषा हो । यस भाषाको उद्गम स्थल प्राचीन कालमा एउटै क्षेत्र रहेको पाइन्छ । विभिन्न भाषाविद्‌अनुसार उक्त भाषाको मूल थलो भोजपुर र खोटाङ जिल्ला रहेको बताए तापनि विभिन्न समय र कालान्तरमा आएर विभिन्न क्षेत्रमा बसोबास गरेको पाइन्छ । हाल बान्तावाभाषीहरू अरुण पूर्व मूल थलो र पश्चिमको विभिन्न जिल्लालगायत नेपाल बाहिर भुटान, थाइलैण्ड, अमेरिका र भारतको सिक्किम, दार्जिलिङ जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय मुलुकमा बसोबास गरेको पाइन्छ, (राई, २०७२ पृ. २७) ।

नेपालमा बान्तावा राईहरूको विशेष बसोबास अरुणपूर्वका १६ जिल्लाका विभिन्न गा.वि.स. रहेका छन् । किरात राई भाषाहरूको फैलावट नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्लाहरूमा रहेको छ । उनीहरूको ओखलढुंगा, उदयपुर, भाजपुर, खोटाङ, सङ्खुवासभा, सोलुखुम्बु, धनकुटा, सुनसरी, मोरङ, झापा, तेह्रथुम, इलाम, पाँचथरसम्म परम्परागत मुख्य थलोका रूपमा रहेका छन् । यसैगरी भारतको सिक्किम, दार्जिलिङ, आसाम आदि ठाँउहरूमा पनि बान्तावा राई भाषाहरू बोलिन्छन् । यस बाहेक सिन्धुली, काभ्रे, ललितपुर, मकवानपुर, रौतहटलगायतका जिल्लाहरूका विभिन्न गा. वि. स. लगायत नेपालका अन्य भु-भागहरूमा छरिएर रहेका छन् (निप्सुड, २०५९ पृ. ९) ।

४.१.४ बान्तावा भाषाको भाषिका

“भाषा-प्रयोगको स्थिति, भौगोलिक दुरता, समयको अन्तराल, जनसङ्ख्या, यातायातको कठिनाइ, भाषाद्वीपको स्थिति आदिका कारणले विभिन्न क्षेत्रमा बोलिने एउटै भाषाका रूपमा विविधता देखिन्छ। यिनै विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित भाषाका भेदहरूलाई नै भाषिका भनिन्छ” (न्यौपाने र अन्य, २०६९ पृ. २८४)। बान्तावा भाषाको भाषिक समुदाय छरिएर रहेको छ। सबैभन्दा बढी भने भोजपुर र त्यसपछि क्रमशः इलाम, मोरङ, धनकुटा, सुनसरी, उदयपुर, पाँचथर, सङ्खुवासभा, खोटाङ, झापा, ओखलढुङ्गा, काठमाडौँ, ललितपुर आदि जिल्लाहरूमा बान्तावा भाषा बोलेको पाइन्छ। नेपालमा मात्र नभएर नेपालबाहिर भारतको दार्जिलिङ, सिक्किम, भुटानलगायत विश्वका विभिन्न देशहरूमा पनि बान्तावा भाषाका वक्ताहरू पाइन्छन्। यसरी बान्तावा भाषा क्षेत्रगत हिसाबले पनि निकै बृहत् देखिन्छ। यति हुँदाहुँदै पनि बान्तावाभाषीहरूको सङ्ख्या घट्दो क्रममा छ। बसाइँ सराइ र बहुभाषिक समाजमा नेपाली भाषाको बढ्दो प्रभाव या भनौँ सम्पर्क तथा शिक्षाको माध्यमभाषा भएकाले यसप्रति अभिभावकको समेत लगाव बढ्दै गएको र नयाँ पिँढीमा आफ्नो मातृभाषामा बोलचालको अवसर नभएकाले यस भाषाका वक्ता सङ्ख्या घटिरहेका छन्। यसरी अभिभावकहरूले नै आफ्नो भाषाप्रति वास्ता नगर्नु या भाषाको महत्त्व नबुझ्नु जस्ता कारणले वर्तमानमा मातृभाषाहरूको वक्तासङ्ख्या घट्दो क्रममा छ र यही कमीकमजोरी रहने हो भने भोलिका दिनमा भाषा सङ्कटमा नपर्ला भन्न सकिन्न। यति भैकन पनि बान्तावाभाषी समुदायमा अभिभावकहरूको आपसी सम्पर्क तथा सामाजिक सांस्कृतिक कार्य सम्पादन भने बान्तावा भाषामै सम्पन्न गर्ने प्रचलन रहेको छ।

भाषाको विशेषतामध्ये परिवर्तनशीलतापनि एक हो। कुनै पनि भाषा जति ठूलो क्षेत्रमा जति धेरै वक्ताहरूले प्रयोग गर्छन् त्यसको स्वरूपमा पनि विविधता देखा पर्दै जान्छ। यसरी समयको कालखण्ड, भौगोलिक दूरता, जनसङ्ख्या, सामाजिक-सांस्कृतिक विच्छेद आदिका कारणले एउटै भाषाका विविध भाषिकहरूको उत्पत्ति हुँदै जाने गर्दछ। नेपाली भाषामा विभिन्न भाषिकाहरू भएभैं बान्तावा भाषामा पनि विभिन्न भाषिकाहरू देखापरिसकेका छन्। त्यसले गर्दा कुन क्षेत्रका बान्तावाभाषीले बोल्ने भाषालाई शुद्ध/मानक बान्तावा भाषा मान्ने भन्ने समस्या पनि देखापरिरहेको छ।

“जी. ह्यान्सन र वर्नर विन्टरले ‘द राई अफ इष्टर्न नेपाल’ (सन् १९९१) मा बान्तावा भाषाका चार वटा भाषिकाहरू भएको कुरा उल्लेख गरेका छन् । ती हुन् पूर्वी बान्तावा (अरुण नदीदेखि पूर्व धनकुटाको विभिन्न स्थानहरूमा बोलिने) दक्षिण बान्तावा (भोजपुर जिल्लाको दक्षिणी भेग र उदयपुरतिर बोलिने), उत्तरी बान्तावा (भोजपुर बजारदेखि उत्तर पश्चिमी भेगतिर बोलिने) र पश्चिमी बान्तावा (भोजपुरको ओखे गा.वि.स.देखि खोटाङको दक्षिणी भेगतिर बोलिने) । यसैलाई आधार मानेर बान्तावा भाषाको भाषिकागत भेदहरू क्रमशः धनकुटे, हतुवाली, दिल्पाली र आमचोके भाषिकाको रूपमा छुट्याएको पाइन्छ । (निप्सुड, २०६१ पृ. ११-१२) । उल्लिखित सन्दर्भलाई तालिकामा यसरी देखाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. २ : बान्तावा भाषाको क्षेत्रगत भाषिक भेद

क्र.स.	भाषिक लवज/भाषिका	मुख्य प्रभाव क्षेत्रहरू
१.	पूर्वी (धनकुटे)	धनकुटाको खोकु, छिन्ताङ, आहाले, महाभारत गा.वि.स. लगायत अरुण पूर्वका अन्य ठाउँहरू
२.	पश्चिमी (आम्चोके)	भोजपुरको थिदिङ्खा, बासिखोरा, बयाङ, यूँ, बालाङ्खा, पाङ्चा, ओखे र खोटाङको बोपुङ, काहुले गा.वि.स. हरू ।
३.	उत्तरी (दिल्पाली)	भोजपुरको दिल्पा (अन्नपूर्ण र नागी) तिम्मा, छिनामखु, खावा, कोट, गोगने गा.वि.स.लगायतका अन्य ठाउँहरू
४.	दक्षिणी (हतुवाली)	भोजपुरको रानीवास (घोडेटार) होमताङ, सिन्द्राङ, खैराङ, देवनटार, हसनपुर गा.वि.स.लगायतका अन्य ठाउँहरू ।

स्रोत. निप्सुड, २०६१, पृ. ११-१२

यसरी माथि उल्लेख गरिएका भाषिकाहरूलाई हेर्दा भोजपुर जिल्लालाई केन्द्रविन्दु मानेर भाषिकाहरू छुट्याएको पाइन्छ, जस्तै- पूर्वी बान्तावा भन्नाले अरुणपूर्वका जिल्लाहरूमा बोलिने भाषालाई बुझाउँदछ । जुन धनकुटालगायत पूर्वका जिल्लाहरूमा बोलिन्छन् । यस भाषिकाको खास थलो धनकुटा भएकोले धनकुटे भाषिका भनियो । पश्चिमी

बान्तावा भोजपुरको पश्चिमी भेगहरूमा बोलिन्छन् । यसलाई आमचोके पनि भनिन्छ । यसको निकट सम्बन्ध धनकुटेसँग भन्दा हतुवाली र दिल्यालीमा देखिन्छ । कारण यी आसपासका क्षेत्रहरूमा बोलिने भाषा भएकाले निकट सम्बन्ध रहेको हो । यसैगरी उत्तरी बान्तावा भोजपुर सदरमुकामदेखि उत्तरीभेग दिल्या छिनामखुतिर अधिक मात्रामा बोलिन्छन् । यसका साथै पूर्वको इलाम र पाँचथरतिर पनि यही भाषिका बोलिएको पाइन्छ । दिल्यालीको छिमेकमा खोटाङको चाम्लिङहरू रहेकाले यसमा चाम्लिङ (राई) भाषाको प्रभाव पाउन सकिन्छ । अर्को दक्षिणी बान्तावा भोजपुरको दक्षिणी भेगतिर बोलिने भाषिका हो, जसलाई हतुवाली पनि भनिन्छ । यसरी बान्तावा भाषाका भाषिकाहरू क्षेत्र वा स्थान विशेषका नामबाट राखेको पाइन्छ, अर्थात् जुन ठाउँ र क्षेत्रमा बोलियो त्यहीँबाट त्यसको नामकरण गरेको पाइन्छ । बान्तावा भाषाका भाषिकागत भेदहरूलाई प्रष्ट पार्न केही शब्दगत र वाक्यगत उदाहरणहरू यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं. ३ : बान्तावा भाषाको शब्दगत भाषिक भेद

नेपाली शब्दहरू	बान्तावा शब्दहरू			
	दिल्याली	आम्चोके	हतुवाली	धनकुटे
बाजे	कोपा	डिवा	दिवा	डिवा
असिना	मुक्सुलुङ	नाङ्सिवा	नाङ्सी	डाङ्सी
बाँदर	छुक्कावा	हेलावा	साङसाङ	हेलावा
कुकुर	कुतिया	कुतिवा	कोचोवा	कोचुवा
यसरी	उसाकिया	वाट्नि	ओहाट्नि	ओहाट्नि
देख्नुभो	तोक्तुम	तखा	उखा	उखा
तपाईंहरू	खानानिनचि	खानानिन्	खानानिन्	खानानिन्
यस्तो	उस्को	ओवाको	ओइसा	आइसा / ओकोइसा
त्यस्तो	मुस्को	मुवाओ	मोइसा	ओकोइसा
निद्रा	इमासुक्सि	उङ्घइप्मा	उङ्घइप्मा	उङ्घइप्मा / दुखुप्
बजै	कोमा	डिमा	दिमा	डिमा
डाँडा	भर	भर	भरु	भरु / वरु

स्रोत : राई, २०७० पृ. २१

यसरी बान्तावा भाषामा अनेकौं शब्दगत भिन्नताहरू देखापरेको पाइन्छ। शब्दगत विभेदको असर वाक्यात्मक रूपमा पनि पर्न सक्छ। अहिलेसम्मको खोजमा अरुणपूर्व र अरुणपश्चिम गरी मोटामोटी दुई प्रकारको मात्र वाक्यात्मक भेद छुट्याइएको पाइन्छ। अरुणपश्चिम भेगमा प्रायः अग्रदन्तमूलीय वर्णहरू जस्तै : त, थ, द, ध को प्रयोग शब्दमा बढी पाइनुका साथै वाक्यमा प्रयुक्त क्रियाको अगाडि उपसर्ग, म, त, अ, आदि जोडिन्छ, तर अरुणपूर्वी भेगमा बोलिने बान्तावा भाषामा भने पश्चदन्तमूलीय वर्णहरू जस्तै : ट, ठ, ड, ढ को प्रयोग बढी पाइन्छ। क्रियाको अगाडि उ, टु, मु, आदि उपसर्ग को प्रयोग हुन्छ। यसलाई तालिकामा निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

तालिका नं. ४ : बान्तावा भाषाका वाक्यगत भाषिक भेद

नेपाली	अरुणपश्चिम बान्तावा	अरुणपूर्वी बान्तावा
साथीहरू विद्यालय गए ।	यावाचि तायाखिम मुखारा ।	यावाचि तायाखिम मुखारा ।
तिमी कहाँ जान्छौं ?	खाना खात्ति त्खातयाड ?	खाना खात्ति उखात्याड ?
ऊ हिजो आयो ।	मोको आखोमा ता ।	मोको आखोमा टा ।
त्यो धेरै पढेको छ ।	मोको बध्ये खिप्ताड्सा ।	मोको बढ्ढे खिप्ताड्सा ।

स्रोत: राई (२०६३, पृ. २५)

यसरी माथिका उदाहरणबाट के स्पष्ट हुन्छ भने बान्तावा भाषामा वाक्यगत भेदहरू देखिन्छ। भाषामा भाषिकाहरू देखापरेपछि कुन भाषिकालाई मानक रूप मान्ने भन्ने समस्या हुन्छ। बान्तावा भाषामा पनि यो समस्या पाइन्छ र यसको निष्कर्ष निस्कन नसकेको अवस्था छ। बान्तावा भाषामा अहिलेसम्म शब्दगत रूपमा नै धेरै भाषिकाहरू रहेको हुँदा वाक्यात्मक रूपमा यसको असर त्यति परिनसकेकाले बोधगम्यतामा भने खासै असर परेको देखिँदैन। त्यसैले शब्दगत रूपमा दिल्याली, आम्चोके, हतुवाली र धनकुटे गरी चारवटा भाषिका देखा परे पनि वाक्यात्मक रूपमा अरुण पश्चिम र अरुणपूर्वी गरी दुईवटा मात्र भाषिका पाइन्छ।

बान्तावा भाषाको उद्गम थलो भोजपुर जिल्ला मानिन्छ । यसका आसपासमा बोलिने बान्तावा भाषाको शैली मौलिक भएको कारण यसैलाई मानक रूप मान्नु पर्ने देखिन्छ । भूगोलअनुसार बान्तावा भाषालाई आफ्नो अनुकूल हुने गरी प्रयोग गरिएकाले यस भाषामा भाषिका देखा परेको हो । यस सन्दर्भमा क्षेत्र नं. १ को मिक्लाजुङ गाउँपालिकाको पाँचथर जिल्लाको रवि, लिम्बा, कुरुम्बा र दुर्दिम्बा गा.वि.स. र मोरङ जिल्लाको रमिते गा.वि.स. आसपासमा बसोबास गर्ने बान्तावाभाषीबीच भाषाको लवचमा मौलिक भाषिक रूप रहेको पाइन्छ ।

भाषा बोल्दा एकभन्दा बढी भाषिकाको प्रयोग भए तापनि पत्र पत्रिका तथा पाठ्यपुस्तकमा भने दिल्याली भाषिका भेद नै प्रयोग भएको पाइन्छ । भाषा सृजनात्मक एवम् परिवर्तनशील हुने भएकाले यसमा अनेक भाषिकाहरूको जन्म हुनु स्वभाविक नै मानिन्छ । बान्तावा भाषाको स्वरूप तथा लिपीगत निर्माण गरी संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा उत्थानमा यी विभिन्न क्षेत्रीय भेदहरूबीच एक मानक भाषाको अभाव खड्किएको छ । उक्त तालिकाबाट के प्रष्ट पार्न सकिन्छ भने बान्तावा जातिले भाषाको यी चारैवटा भाषिकाहरू मिश्रित रूपमा प्रयोग गर्दै आएका छन् । अनुसन्धानको क्रममा पाचथर जिल्लाको दक्षिण भेगमा पर्ने रवि, कुरुम्बा, आरुबोटे, लिम्बा र दुर्दिम्बा गा.वि.स. मा बसोबास गर्ने बान्तावाहरूले भने बढी मात्रामा दिल्याली र धनकुटेली भाषिकाको प्रयोग गर्दछन् ।

४.२ शब्दवर्ग

कार्यगत आधारमा निश्चित समुच्चयमा समूहीकृत शब्दहरूको समूहलाई शब्दवर्ग भनिन्छ, (न्यौपाने र अन्य, २०६९ पृ .११२) । कुनै पनि भाषाका शब्दहरूलाई केही निश्चित आधारमा विभिन्न वर्गमा वर्गीकरण गर्ने चलन छ । यस्ता आधारहरूमा कोशीय वा अर्थतात्त्विक आधार, रूपतात्त्विक आधार, वाक्यात्मक आधार, व्याकरणात्मक कार्य, कालक्रमिक आधार रहेका छन् । शब्दलाई यसरी विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिने भए पनि यहाँ वाक्यात्मक कार्यका आधारमा यिनीहरूको वर्ग तथा उपवर्गहरूको चर्चा गरिएको छ ।

४.३ नेपाली र बान्तावा भाषाका शब्दवर्गको तुलनात्मक अध्ययन

दुई वा सो भन्दा बढी भाषाको व्यवस्था र उपव्यवस्थाहरूको समानता र भिन्नता सम्बन्धी अध्ययन नै तुलनात्मक अध्ययन हो । तुलनात्मक पद्धति भाषिक इतिहास पत्ता लगाउने उत्तम पद्धति हो र यसका सहायताले यी भाषाका मूल रूपको पुननिर्माण गर्न सकिन्छ । तुलनात्मक पद्धति भनेको विभिन्न भाषाहरूमा अथवा एउटै भाषाका विभिन्न भाषिकाका बीच तुलना गर्न र भाषा वा भाषिकाको सम्बन्धबारे निर्णयमा पुग्ने पद्धति हो । तुलना भाषाका वर्ण, व्याकरण र अर्थका विभिन्न पक्षलाई लिएर गर्न सकिन्छ । तापनि विशेष गरी शब्दहरूको तुलना नै बढी भएको पाइन्छ । तुलनाका लागि विभिन्न भाषाका वा भाषिकाका शब्द छान्दा सजातीय शब्द छानिन्छ । कुनै दुई भाषाको शब्द यदि ध्वनि अर्थका दृष्टिले पनि समान छन् भने ती सजातीय हुन् । तुलनात्मक अध्ययनबाट कुनै दुई भाषा वा भाषिकाको संरचनात्मक पक्षहरूका सजातीय पक्षहरूको खाजी गरी समानता र भिन्नता पहिल्याउन सहयोग पुग्दछ, (बन्धु, २०७३ पृ १६९) ।

हरेक भाषामा आ-आफ्नै किसिमको व्याकरण व्यवस्था पाइन्छ तर सबै भाषाका व्याकरणिक ढाँचा उपलब्ध छैन । नेपाली, संस्कृत र अङ्ग्रेजीजस्ता भाषाहरूका आफ्नै लेख्य तथा मानक व्याकरण उपलब्ध छन् । यस्ता भाषाहरूका व्याकरणिक ढाँचालाई आधार मान्दै तथा आफ्नो मातृभाषाको कथ्य स्वरूपलाई ख्याल गर्दै अन्य मातृभाषीहरूले पनि आ-आफ्नो भाषामा व्याकरण लेख्ने प्रयास गरेका छन् । यही क्रममा बान्तावा भाषाको पनि केही व्याकरणहरू तयार भएका छन् । त्यसैलाई आधार मानेर यहाँ नेपाली भाषाको शब्दवर्गसँग नाम, सर्वनाम, क्रियापद, क्रियायोगी, नामयोगी, विशेष, निपात, संयोजक, विस्मयादिबोधकका आधारमा बान्तावा भाषाको शब्दवर्गको तुलनात्मक चर्चा गरिएको छ ।

४.३.१ नाम

नामलाई अर्थ र रूपवाक्यात्मक विशेषताका आधारमा चिनाउन सकिन्छ । अर्थका आधारमा कुनै वस्तु, पदार्थ, प्राणी, धर्म, गुण, ठाउँ, मुर्त वा अमूर्त आदि बुझाउने शब्दलाई नाम भनिन्छ (न्यौपाने र अन्य, २०६९ पृ. ११३) । 'को' र 'के' ? जस्ता प्रश्नको जवाफमा आउने शब्दलाई नाम भनिन्छ, जो विशिष्ट खालका निश्चित कार्य गर्न वाक्यमा उद्देश्य, कर्म, पूरक आदि भएर आउँछ । नामलाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ ।

नेपालीमा यसलाई व्यक्तिवाचक, जातिवाचक, समूहवाचक, द्रव्यवाचक र भाववाचक गरी पाँच उपवर्गमा विभाजन गरिएको छ :

क) व्यक्तिवाचक नाम

कुनै विशिष्ट व्यक्ति, वस्तु, ठाउँ, धारणा आदिलाई तोकेर देखाउने नामलाई व्यक्तिवाचक नाम भनिन्छ, जस्तै :

<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
श्याम	श्याम
रामायण	रामायण
नेपाल	नेपाल

ख) जातिवाचक नाम :

कुनै वस्तु वा ठाउँलाई नतोकी समग्र जातिलार्य बुझाउने नामलाई जातिवाचक नाम भनिन्छ ।

<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
मानिस	मुना
पुस्तक	खिप्लाभुङ
कुकुर	कुतिवा
बिरालो	मुनिमा

ग) समूहवाचक नाम

कुनै पनि वस्तु वा प्राणीको समूहलाई जनाउने नामलाई समूहवाचक नाम भनिन्छ ।

<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
राश	भुङ

घ) द्रव्यवाचक नाम

नाप तौल गर्न सकिने कुनै ठोस, तरल र वायवीय पदार्थ बुझाउने नामलाई द्रव्यवाचक नाम भनिन्छ ।

<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
दुध	आम्पिया
चिया	संलोवा
दाल	मासि
फलाम	छाप्चु

ड) भाववाचक नाम

कुनै व्यक्ति वा वस्तुको गुण, काम, अवस्था आदि र अनुभूति वा धारणालाई सङ्केत गर्ने नामलाई भाववाचक नाम भनिन्छ,

<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
माया	सोम
रिस	माइसुम

त्यसैगरी बान्तावा भाषामा बनोटका आधारमा नामलाई सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गमा विभाजन गरिएको छ

क) सरल नाम

एउटा सार्थक एकाइ भएको नामलाई सरल नाम भनिन्छ । यस्ता नाममा एक रूप मात्र पाइन्छ, जस्तै :

<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
भात	कोक
गाई	पित
बिरालो	मुनिमा
मान्छे	मुना

ख) जटिल नाम

दुई वा दुई भन्दा बढी रूपहरूको योगबाट संयुक्त नामको निर्माण हुन्छ । त्यस्ता संयुक्त नामहरूलाई नै जटिल नाम भनिन्छ, जस्तै :

<u>बान्तावा</u>	<u>नेपाली</u>
सङ्टाड	रूख
वाडिन	कुखुराको अण्डा
मक्खवा	कचेरा
कोकमुकावा	भान्से

सङ (दाउरा) + टाड (टाउको) - सङ्टाड (रूख)

वा (कुखुरा) + डिन (अण्डा) - वाडिन (कुखुराको अण्डा)

मक (आँखा) + ख (फोहर) + वा (भोल)- मक्खवा (कचेरा)

कोक (भात) + मु (गर्छ) + कावा (प्रत्यय)- कोकमुकावा (भान्से) आदि ।

आ. नामका वाक्यात्मक कार्यहरू

नेपालीमा नामका वाक्यात्मक कार्यहरू निम्नअनुसारका छन् :

१) उद्देश्यको काम गर्दछ ।

ललिताघर गई ।

ललिताखिम खारा ।

२) सकर्मक क्रियाको कर्म भएर आउँछ ।

रमेशले भात खायो ।

रमेशआ कोक चो ।

३) पुरकापेक्षी क्रियाको पुरक भएर आउँछ ।

रामको भाइ घर गयो ।

रामओ निछ्छा खिम खारा ।

४) विशेषणको विशेष्य हुन्छ ।

राम्रो छारो ।

खान्नुयाड छ्छा ।

५) निर्धारक लिने काम गर्दछ ।

त्यो पुस्तक ।

मोको खिप्लाभुड ।

६) सबै कारकमा आउन सक्छ ।

रामले	(रामआ)
रामबाट/देखि	(रामडाडका)
रामको	(रामओ)
राममा	(रामडा)

७) वचन सङ्केतका रूपमा आउँछ ।

पुस्तक	पुस्तकहरू
खिप्लाभुड	खिप्लाभुडिचि

८) कतिपय अवस्थामा लिङ्ग परिवर्तक बन्छ ।

छोरो	छोरी
दुवाछा	मेछाछा

बान्तावा भाषामा नामका वाक्यात्मक कार्यहरू निम्नअनुसारका छन् :

१) नामले उद्देश्य भएर काम गर्दछ ।

- क. निछा खिप ।
- बहिनी पढ्छे ।
- ख) कुतिवा होक ।
- कुकुर भुक्छ ।

२) नामले सकर्मक क्रिया भएर काम गर्छ ।

- क. उडकाआ कोक चाड ।
- मैले भात खाए ।
- ख. मोकोसाआ कृष्ण बुट्ट ।
- उसले कृष्ण बोलायो ।

३) नामले पुरकापेक्षी क्रियाको पुरक भएर काम गर्छ ।

- क. उडको छेकुछा तायाखिम खारा ।
- मेरी छोरी स्कूल गई ।

४) विशेषणको विशेष्यको रूपमा पनि नामले काम गर्छ ।

क. चुप्पाड मेछ्याछ्या ।

सानी केटी ।

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

क) समानता

नेपाली र बान्तावा दुवै भाषामा नामले वाक्यमा आएर उद्देश्य, सकर्मक क्रिया, पुरकापेक्षी क्रिया, विशेषणको विशेष्य र वचनबोधक आदिको काम गर्दछ । साथै दुवै भाषामा नामले वाक्यमा प्रयोग हुँदा वचन, विभक्ति जस्ता रूपायनिक कोटिहरू लिने गर्दछ । जसकारण नेपाली र बान्तावा भाषाका नामका कार्यहरूमा समानता रहेको देखिन्छ ।

ख) भिन्नता

नामलाई नेपालीमा अर्थतात्त्विक आधारमा पाँच उपवर्गमा विभाजन गरिएको छ तर बान्तावामा बनोटका आधारमा सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गको मात्र व्यवस्था पाइन्छ । यसका साथै नेपालीमा प्रयोगमा आउने लस्कर, ताती जस्ता समूहवाचक नामलाई जनाउने शब्दको व्यवस्था बान्तावा भाषामा पाइँदैन । जटिल नामहरू दुई वा सो भन्दा बढी रूपहरूको योगबाट निर्माण हुने व्यवस्था बान्तावा भाषामा रहेको पाइन्छ ।

४.३.२ सर्वनाम

“सर्वनामको स्वतन्त्र अर्थ नहुने भएकाले यसलाई अशाब्दिक वर्गअन्तर्गत राखिएको पाइन्छ । यसले अग्र वा पश्च सन्दर्भ भएर नामलाई सङ्केत गर्ने काम गर्दछ” (न्यौपाने र अन्य, २०६९ पृ. ११४) ।

अ) सर्वनामका प्रकार

नेपालीमा सर्वनामलाई निम्नअनुसार वर्गीकरण गरिएको छ :

क) पुरुषवाचक सर्वनाम

पुरुष वा व्यक्तिको सट्टामा प्रयोग हुने सर्वनामलाई पुरुषवाचक सर्वनाम भनिन्छ ।

१. प्रथम पुरुष : प्रेषक वा वक्तालाई जनाउने सर्वनाम हो ।

एकवचन : म (अडका)

बहुवचन : हामी (अडकाचा)

२. द्वितीय पुरुष : प्रापक र श्रोतालाई जनाउने सर्वनाम

एकवचन : त, हामी (खाना), तपाईं, हजुर

बहुवचन : तिमीहरू, तपाईंहरू, यहाँहरू, हजुरहरू (खानानिनचि)

३. तृतीय पुरुष : प्रेषक र प्रापक बाहेक तेस्रो पक्ष जनाउने सर्वनाम

एकवचन : यो (ओ / आको)

त्यो (मो / मोको)

ऊ (खो / खोको)

बहुवचन : यिनीहरू (ओ/ओकोचि)

तिनीहरू (मोचि / मोकोचि)

उनीहरू (खोचि / खोकोची)

ख) दर्शकवाचक सर्वनाम

नजिक वा टाढाको व्यक्ति वा वस्तुलाई किटेर देखाउने सर्वनामलाई दर्शकवाचक सर्वनाम भनिन्छ, जस्तै :

१. नजिक बुझाउने : यो (ओ/आको यिनीहरू (ओचि/आकोचि)

यहाँहरू,

२. टाढा बुझाउने : त्यो (मो/मोको)

तिनीहरू (मोची/मोकोचि)

ती, तिनी, उहाँ, उहाँहरू

ग) सम्बन्धवाचक सर्वनाम

निश्चित वा अनिश्चित व्यक्ति, वस्तु वा तिनको अवस्था जनाउने सर्वनामलाई सम्बन्धवाचक सर्वनाम भनिन्छ, यो दुई किसिमको हुन्छ :

१. निश्चित :

मानवीय - जो, जोजो

मानवेतर - जे, जेजे

मानवीय / मानवेतर - जुन, जुनजुन

२. अनिश्चित :

मानवीय - जोसुकै

मानवेतर - जेसुकै

मानवीय / मानवेतर - जुनसुकै

घ) प्रश्नवाचक सर्वनाम

कुनै व्यक्ति वा वस्तुवारे प्रश्न गर्ने सर्वनाम प्रश्नवाचक सर्वनाम हो । यो दुई प्रकारको हुन्छ :

१. निश्चित

मानवीय - को (साङ), कोको (साङसाङ)

मानवेतर - के (डि), केके (डिडि)

मानवीय / मानवेतर - कुन -खाउ), कुनकुन -खाउखाउ)

२. अनिश्चित

मानवीय - कोही, कोहीकोही

मानवेतर - केही (डिचि), केहीकेही (डिचिडिचि)

मानवीय / मानवेतर - कुनै, कुनैकुनै

ङ) निजवाचक

नाम तथा सर्वनामका पछाडि आफु जनाउन आउने सर्वनाम निजवाचक हो, जस्तै :

- म आफैँ घर जान्छु ।

उडका खिम खातडा ।

त्यस्तैगरी बान्तावा भाषामा वचनका आधारमा सर्वनामलाई एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन उपवर्गमा विभाजन गरिएको छ :

१. प्रथम पुरुष

अङ्का - म	(एक व.)
अङ्काचि - हामी (तिमी र म)	द्वि. व. (समावेशी)
अङ्काचा - हामी (ऊ र म)	द्वि. व.(असमावेशी)
<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
म स्कुल जान्छु ।	उङ्का तायाखिम खात्डा ।
हामी स्कुल जान्छौं ।	उङ्काचा तायाखिम खात्चा ।

ख) द्वितीय पुरुष

खाना (तँ /तिमी) -ए.व.	
खानाचि (तिमीहरू दुई)- द्वि. व.	
खानानिन् (तिमीहरू) - बहु. व.	
<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
तँ स्कुल जान्छस् ।	खाना तायाखिम त्खात ।
तिमीस्कुल जान्छौं ।	खाना तायाखिम त्खात् ।
तपाईंहरू स्कुल जानुहुन्छ ।	खानानिन् (चि) तायाखिम त्खारिन् ।

ग) तृतीय पुरुष

ओ /ओको (यो) - ए.व.	
मो / मोको (त्यो)- ए.व.	
खो / खोको (ऊ) - ए.व.	
ओचि/ओकोचि (यिनीहरू)- द्वि. व./बहु. व.	
मोचि/मोकोचि (तिनीहरू)- द्वि. व./बहु. व.	
खोचि/खोकोचि (उनीहरू) - द्वि. व./ बहु. व.	
<u>नेपाली</u>	<u>बान्तावा</u>
ऊस्कुल जान्छ ।	मोको तायाखिम खात् ।
उनीस्कुल जान्छन् ।	मोको तायाखिम खात् ।
उनीहरू स्कुल जान्छन् ।	मोकोचि तायाखिम म्खात् ।

आ. सर्वनामका वाक्यात्मक कार्यहरू

नेपाली भाषामा सर्वनामले वाक्यात्मक प्रयोगमा गर्ने कार्यहरू :

१. नामले जस्तै उद्देश्यको काम गर्दछ ।

तिमीले खाना खायौ ? (खानाआ कोक चो ?)

२. सकर्मक क्रियाको कर्मको रूपमा आउँछ ।

मैले तिमीलाई बोलाएको छु र ! कालेले उनीहरूलाई पिट्यो ।

(अडकाआ खानाचि बुटुडओ याआडा किया ! कालेआ माकोचि हान्टु ।)

३. प्रषक, प्रापक र विषयलाई चिनाउने कार्य गर्दछ ।

मैले तिमीलाई मात्रै बोलाएको थिए, ऊ किन आयो त ?

(अडकाआ खाना ए बुटुडओ याआडा मोको डेना टाओ ?)

प्रेषक - मैले

प्रापक - तिमीलाई

विषय - ऊ

४. सबै कारकमा आउन सक्छ ।

मैले - अडकाआ

मलाई - उडका

मबाट - उडकाडाडका

५. वचन सङ्केतका रूपमा आउँछ ।

म (उडका) - हामीहरू (उडकाचा)

तँ (खाना) - तिमीहरू (खानाचि)

ऊ (खो) - उनीहरू (खाकोचि)

यो (ओ) - यिनीहरू (ओकोचि)

६. आदरका विभिन्न तहलाई देखाउँछ ।

तँ (खाना) : अनादर

तिमी (खाना) : सामान्य

तपाईं (खानाचि) : उच्च

बान्तावा भाषामा सर्वनामले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरू :

१. वाक्यमा यसले उद्देश्यको काम गर्दछ ।

- उडका खिप्चा । (म पढ्छु ।)
- उडकाचि खिप्चि । (हामी पढ्छौ ।)

२. सर्वनामले क्रियाको कर्म भएर काम गर्दछ ।

- रामआ मोकोचि बुटु । (रामले उनीहरूलाई बोलायो ।)
- बुबुआ उडकाचा बुटानिन् । (दाजुले हामीलाई बोलाउनु हुन्छ ।)

३. सर्वनामले विभिन्न कारकको रूपमा काम गर्छ ।

- कर्ता कारक : (उडकाआ - मैले)
उडकाआ कोक चोड । (मैले भात खाए ।)
- कर्म कारक : (उडका - मलाई)
उडकाछाड बुटाने । (मलाई पनि बोलाउँ ।)
- करण कारक : (छाप्लाआ - कलमले)
मोचि छाप्लाआ छाप । (उनीहरू कलमले लेख्छन् ।)
- सम्प्रदान कारक : (साड - कसलाई)
पापाआ साड खिम्मा चिन्टानिन् ?
(बुबाले कसलाई पढ्न सिकाउनु भयो ?)
- अपादान कारक : (डाडका - देखि/बाट)
सडटाड डाडका सिवा ढा । (रूखबाट फल भयो ।)
- सम्बन्ध कारक : (ओ/को)
उडको खिम । (मेरो घर ।)
निछ्छाओ खिम । (भाइको घर ।)
आमको निछ्छा । (तिम्रो बहिनी ।)

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

क) समानता

सर्वनामलाई नेपाली र बान्तावा दुवै भाषामा आफ्ना विशेषताअनुसार विभिन्न उपवर्गमा विभाजन गरेको पाइए पनि दुवै भाषामा यसले गर्ने कार्य भने समान रहेको छ । यसका अलवा नेपालीमा भएका पुरुषवाचक, दर्शकवाचक, सम्बन्धवाचक, प्रश्नवाचक सर्वनामहरूको बान्तावा भाषामा पनि व्यवस्था भएको पाइन्छ । जसकारण यी दुई भाषामा सर्वनाम व्यवस्था केही हदसम्म समान पाइन्छ ।

ख) भिन्नता

नेपालीमा सर्वनामलाई छ उपवर्गमा विभाजन गरिएको छ भने बान्तावामा वचनलाई आधार मानि तीन उपवर्गमा विभाजित छ । नेपालीमा एकवचन तर बहुवचनको मात्र व्यवस्था पाइन्छ तर बान्तावामा एकवचन (अडका), द्विवचन (अडकापच), बहुवचन (अडकाचा) को व्यवस्था पाइन्छ तर सम्बन्धवाचक र आत्मावाचक सर्वनामको छुट्टै व्यवस्था भने देखिदैन ।

४.३.३ विशेषण

नामको गुण, दोष, अवस्था, परिणाम, मात्रा, सङ्ख्या, तुलना आदि बुझाउने पदलाई विशेषण भनिन्छ (पोखरेल, २०७३ पृ. १३२) ।

अ. विशेषणका प्रकार

नेपालीमाविशेषण छ प्रकारका छन् :

क) गुणबोधक विशेषण

नामको गुण, दोष, रूप, अवस्था आदि जनाउने शब्द गुणबोधक विशेषण हो ।

राम्रो -	खान्नुओ	रातो -	हालापाक्वा
कालो -	मामकटाव	सानो -	चुप्पाड
ठूलो -	टोप्पा	बुढो -	खोप्पा

ख) परिणामबोधक विशेषण

यो नामिक पदको यति,उति मात्रा वा परिमाण जनाउने विशेषणलाई परिणामबोधक भनिन्छ ।

धेरै	-	चलोक
अलिकति	-	चिचित्तो
थोरै	-	चित्तो
आधा	-	खोध

ग) सङ्ख्याबोधक विशेषण

नामको निश्चित र अनिश्चित सङ्ख्या क्रम, आवृत्ति जनाउने विशेषणलाई सङ्ख्याबोधक विशेषण भनिन्छ ।

निश्चित :	एक	-	अक	दुई	-	हुवा
	तीन	-	सुक्का	चार	-	लिका
अनिश्चित :	धेरै	-	बड्ढे	थोरै	-	चित्तो
	सबै	-	भारा	अलिकति	-	चिचित्तो

घ) सार्वनामिक विशेषण

नामको विशेषता जनाउने विशेषणलाई सार्वनामिक विशेषण भनिन्छ ।

- यो मान्छे । (आको मुना ।)
- त्यो केटा । (ओको दुवाछा ।)
- कस्तो घर । (खास्को खिम ।)

ङ) भेदक विशेषण

नामपदमा षष्ठी विभक्ति सूचक 'को' र सर्वनाम 'रो', 'नो' लागेका शब्दहरू भेदक हुन् । यस्ता शब्दहरू भेदक (नाम) का विशेषक भएर आएका विशेषण मानिन्छन् । जस्तै :

- गीताकी छोरी । (गीताओ छा ।)
- रमाओ छा । (रमाओ छा ।)

छ) तुलनावाची विशेषण

दुई वा सो भन्दा बढी व्यक्ति वा वस्तुका बीचमा गुण वा अवगुणको घटीबढी देखाएर दाजिने शब्दलाई तुलनावाची विशेषण भनिन्छ । जस्तै :

- रामभन्दा सीता चलाख छे ।

बान्तावा भाषामा विशेषणलाई स्वरूपगत आधारमा सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ :

क) सरल विशेषण

सरल विशेषणहरूमा एकरूप मात्र हुन्छ। नेपाली वा अंग्रेजी भाषाका तुलनामा यस्ता विशेषणहरू कम सङ्ख्यामा छन्। उदाहरणका लागि केही विशेषणहरू :

<u>बान्तावा</u>	<u>नेपाली</u>
चिचिट	थोरै
बड्ढे	धेरै
बेठेम	मन्द बुद्धि भएको
भकारा	सबै
खोध	आधा

ख) जटिल विशेषण

जटिल विशेषणहरू क्रियायोगी जस्तै द्विरूपी वा बहुरूपी हुन्छन्। यस्ता विशेषणहरू क्रिया र क्रियायोगीका व्युत्पादित रूप हुन्। जस्तै :-

क्रियाबाट - सिन (जान्दछ) -सिन्को (जान्ने)

- कोन (डुल्छ) - कोन्को (डुल्ने)

- केरा (फुट्यो) - केराओ (फुटेको)

- लेसा (जान्यो) - लेसावो (जान्ने)

क्रियायोगीबाट - क्रियायोगीविशेषण

आइ (आज) आइओ (आजको)

ओडा (यहाँ) ओडाओ (यहाँको)

सुन्चुकुकु सुन्चुकुकुको (अति अमिलो)

लुम्कककक लुम्ककककको (अति गह्रौं)

विशेषणबोधक प्रत्ययहरू /-को/ र /-ओ/ वा /-वो/ क्रिया र क्रियायोगीमा जोडिएर विशेषणको व्युत्पादन हुन्छ

आ. विशेषणका वाक्यात्मक कार्यहरू

नेपाली भाषामा विशेषणले वाक्यात्मक प्रयोगमा गर्ने कार्यहरू :

१. नामका अधिल्लिर आउँछ ।

- रातो फूल । (हालापाक्वा बुड्वा)
- कालो भोला । (माक्टाव बेखा)

२. वाक्यमा पूरकापेक्षी क्रियाको पुरकको काम गर्दछ ।

- केटी सानी छे । (मेछ्छाछ्छा चुप्पाड याआड ।)

३. तुलनावाची भएर आउँछ ।

- भाइभन्दा दाइ होचो छ ।

४. भेदक छुट्याउने काम गर्दछ ।

- रामकी बहिनी आई । (रामओ निछ्छा टा ।)
- हरिको घर सानो छ । (हरिओ खिम चुप्पाड याड ।)

५. नामस्थानिक भएर कार्य गर्दछ ।

- कान्छाले भात खायो । (सिप्पाआ कोक चो ।)

६. समाधिकरणका रूपमा विशेषण आउँछ ।

- रामु दाइ

७. नाम/सर्वनामको पछाडि आएर पनि कार्य गर्छ ।

- सुवेदी कान्छो आयो । (सुवेदी सिप्पा बाना ।)

८. क्रियाविशेषणको भेदक भएर काम गर्छ ।

- साह्रै अल्छी नबन । (बड्ढेडा सोमा मानमु ।)

९. सरल र तिर्यक कारकमा आउँछ ।

- कान्छा भाइ घर गयो । (सिप्पा निछ्छा खिम खारा ।)
- कान्छा भाइले घर बनायो । (सिप्पा निछ्छाआ खिम मु ।)

बान्तावा भाषामा विशेषणले वाक्यात्मक प्रयोगमा गर्ने कार्यहरू :

१. नामको अधिल्लिर आएर यसले नामको वर्णन गर्छ ।

- ओको दुवाछा । (यो केटा हो ।)
- खान्नुयाड मेछाछा । (राम्री केटी ।)

२. पुरकापेक्षी क्रियाको पूरक भएर काम गर्छ ।

- मो ठुम्को याआडा । (त्यो मोटो थियो ।)
- चुप्पाड खिम याड । (सानो घर छ ।)

३. विशेषणले क्रियाविशेषणको विशेष्य भएर काम गर्छ ।

- बड्ढे खान्नुयाड । (निकै राम्रो)
- बड्ढेडा चुप्पाड । (एकदमै होचो)
- बड्ढेडा ठुम्को । (साह्रै होचो)

४. सरल वा तिर्यक कारकमा आई विशेषणले नामको वर्णन गर्छ ।

सरल कारक : छोडवा पेन । (चरा उड्छ ।)

निछाचा । (भाइखान्छ ।)

तिर्यक कारक : सिप्पाआ चो । (कान्छाले खायो ।)

मोडाडका छेन्वि बाटु । (ऊबाट पैसा ल्याऊ ।)

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

क) समानता

नेपालीमा विशेषण छ उपवर्गमा विभाजित छ । जसमा रहेको गुणबोधक, परिणामबोधक, सङ्ख्याबोधक र सार्वनामिक विशेषणको व्यवस्था बान्तावा भाषामा पनि रहेको पाइन्छ । जसरी नेपाली भाषामा विशेषणले वाक्यमा आएर कार्य गर्दछ, त्यसरी नै नामको अधिल्तिर आएर पुरकापेक्षी क्रियाको पूरक भएर सरल र तिर्यक कारकमा जोडिएर नामले वर्णन गरेर बान्तावा भाषामा विशेषणले वाक्यात्मक कार्य पुरा गरेको पाइन्छ । जसकारण यी दुई भाषाबीच विशेषणले वाक्यामा आई गर्ने कार्यहरूमा समानता रहेको पाइन्छ ।

ख) भिन्नता

विशेषणलाई नेपाली भाषामा अर्थी आधारमा छ उपवर्गमा विभाजित गरिएको पाइन्छ भने बान्तावा भाषामा बनोटका आधारमा सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गमा विभाजित गरिएको छ। बान्तावा भाषामा क्रित्व प्रक्रियाद्वारा समेत विशेषण पदको निर्माण हुने व्यवस्था छ। क्रिया वा क्रियायोगीमा 'को', 'ओ' वा 'वो' जस्ता विशेषणबोधक प्रत्ययहरू जोडिएर विशेषणको व्युत्पादन हुने व्यवस्था छ। नेपाली भाषामा दुई वा सो भन्दा बढी व्यक्ति वा वस्तुका बीचमा गुण वा अवगुणको घटीबढी देखाउँन तुलनावाची विशेषणको व्यवस्था रहे पनि बान्तावा भाषामा यसको छुट्टै व्यवस्था पाइँदैन।

४.३.४ क्रियापद

वाक्यमा कर्ताले गरेको कार्यव्यापारलाई बुझाई वाक्य टुङ्ग्याउने विकारी वर्गको पदलाई क्रिया भनिन्छ (पोखरेल, २०७३ पृ. १३५)

जस्तै : पढ्छ, छ, हो, जान्छ, गयो.....जान्थ्यो आदि।

अ. क्रियापदका प्रकार

क्रियालाई निम्नलिखित आधारहरूमा विभाजन गर्न सकिन्छ :

१. समापकताका आधारमा

समापिका : लेख्यो (छाप्नु), काट्यो (ढेरा)

असमापिका : वाक्यमा कार्यव्यापार पुरा नभएको सङ्केत गर्ने क्रियापद,

पढ्नु (खिप्सि), भेट्नु (तुप्सि)

२. अर्थप्रधानताका आधारमा

मुख्य क्रिया : पढ्यो (खिप्तु), पढेको छ (खिप्तुवो आड)

सहायक क्रिया : छ (याआड), थियो (याआडा)

३. अर्थपूर्णताका आधारमा

पूर्ण : पढेको थियो। (खिप्तिओ याआडा।)

अपूर्ण : लेख्दै थियो। (छाप्नुओ)

४. कर्मकताका आधारमा

अकर्मक : बस्यो (युडा), सुत्थ्यो (इम्सा)

सकर्मक : खायो (चाँ)

द्विकर्मक : दियो (पुवा) आदि,

कुनै कार्य, घटना, परिचय, अवस्था आदिलाई जनाउने पदलाई क्रियापद भनिन्छ ।

बान्तावा भाषामा सरल र जटिल गरी दुई भागमा क्रियापदलाई विभाजन गरिएको छ :

रामआ खिप्लाखुङ् खुयु ।

रामले किताब बोक्यो । - कार्य

निछ्छा डाम्सा ।

भाईलड्यो ।

- घटना

ओको तायाखिम ई ।

यो स्कूल हो ।

- परिचय

खिप्लाखुङ् बेखाडा याआङ् ।

किताब भोलामा छु । - अवस्था

तालिका नं. ५ : क्रियापद (सरल क्रिया र जटिल क्रिया)

सरल क्रिया	
नेपाली	बान्तावा
फुट्यो	केरा
जान्यो	लेसा
लेच्छ	छाप
बोलाऊ	बुटु
हरायो	मासा
डुल्ल	कोन
जान्दछ	सिन
जटिल क्रिया	
नेपाली	बान्तावा
लेख्दैछ	छाप्टुयाङ
लेख्दै थियो	छाप्टुङो
निदायो	इम्साचा
पढेको छ	खिप्टुओ याआङ
पढेको थियो	खिप्टुओ याआङा

आ. क्रियापदका वाक्यात्मक कार्यहरू

नेपाली भाषामा क्रियापदले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरू :

१. वाक्यको विधेय भएर कार्य गर्छ ।

- गाई दौड्यो । (पित लोया ।)

२. कर्ता, करण आदिको बारे केही भन्ने कार्य गर्छ ।

- श्याम लिकाडा खिप्तु । (श्याम चारमा पढ्छ ।)

(क्रियापद : पढ्छ, कार्य : पढ्नु, बारेमा : श्याम)

- रमा पोखरा आइपुगिन् ।

रमा पोखरा टाबाना ।

(क्रियापद : आइपुगिन्, कार्य : आइपुग्नु, बारेमा : पोखरा)

३. यसले वाक्यलाई टुङ्ग्याउने काम गर्छ ।

- हरि स्कूल गयो । (हरि तायाखिम खारा ।)

४. सबै किसिमका व्याकरणात्मक कोटिमा रूपायित हुन्छ ।

- पढ्छ (खिप्तु) : पढ्दै छ (खिप्तुयाड), पढ्दै थियो (खिप्तुडो), पढेको थियो (खिप्तुओयाआडा).....

बान्तावा भाषामा क्रियापदले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरू :

१. वाक्यमा यसले घटना, कार्यव्यापार, स्थिति वा अवस्था बुझाउने काम गर्दछ, जस्तै :

- मोको खिम छाडडाडका ढा । (घटना)

ऊ घरमाथिबाट खस्यो ।

- रामआ पुछ्छाप सेरा । (कार्यव्यापार)

रामले सर्प मान्यो ।

- छास्नु बेखाडा याआड । (अवस्था)

कलम भोलामा छ ।

ख) वाक्यमा विधेयको काम क्रियापदले गर्दछ ।

- खुसा लोया । (मृग दौड्यो ।)

ग) वाक्यमा कता, कर्म, करण, सम्प्रदान आदिको काम गर्छ ।

- | | |
|--------------------------|-----------|
| - रिता छाप । | कर्ता |
| रिता लेख्छ । | |
| - रिता बुटु । | कर्म |
| रितालाई बोलाऊ । | |
| - रिताआ दाविटआ ढेरा । | करण |
| रिताले खुकुरीले काट्यो । | |
| - खिप्लाभुङ रिता पुए । | सम्प्रदान |
| पुस्तक रितालाई देऊ । | |
| - रिताडाडका कमा कात । | अपदान |
| रितादेखि डर लाग्छ । | |

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

क) समानता

क्रियापदलाई नेपालीमा विभिन्न आधारमा विभाजन गरिएको पाइन्छ, जसको व्यवस्था बान्तावा भाषामा पनि रहेको छ । नेपाली र बान्तावा दुवै भाषामा क्रियापदले घटना, कार्यव्यापार, अवस्था आदिलाई बुझाउने साथै विधेय भई कार्य गर्ने, वाक्य टुङ्ग्याउने, कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान आदिको कार्य गर्छ । त्यसैले यी दुई भाषाका वाक्यात्मक कार्यहरूमा समानता रहेको छ ।

ख) भिन्नता

क्रियापदले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरूमा समानता पाइए पनि यसको वर्गीकरणमा भिन्नता रहेको देखिन्छ । नेपालीमा क्रियापदलाई समापकता, अर्थप्रधानता, अर्थपूर्णता र कर्मकताका आधारमा विभाजन गरिएको छ, भने बान्तावा भाषामा यसलाई बनोटका आधारमा सरल र जटिल गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ ।

४.३.५ क्रियायोगी

क्रियाको विश्लेषण र अवस्था बुझाउने शब्दलाई क्रियायोगी भनिन्छ । वाक्यात्मक प्रयोगमा क्रियायोगी कहाँ, कहिले, कसरी, किन, कति अदि प्रश्नको उत्तरमा आएको हुन्छ ।

अ) क्रियायोगीका प्रकार

नेपाली भाषामा क्रियायोगीलाई निम्न उपवर्गहरूमा वर्गीकरण गरिएको छ :

समयवाचक : आज (आइ), भोली (माइकोलेन)

स्थानवाचक : तल (ट्युनि), माथि (ढानि), भित्र (हुड्डा)

रीतिवाचक : यसो, उसो, राम्ररी (नुलोक)

परिमाणवाचक : धेरै (बड्ढे), थोरै (थोरै)

कारणवाचक : गएकाले (खाराकिआ), जान (खात्मा), आएकाले (बानाकिआ)

बान्तावा भाषामा क्रियायोगीहरू सरल र जटिल गरी दुई किसिमका छन् । जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ , जस्तै :

राम नुलोक खिप ।

राम राम्ररी पढ्छ ।

बड्ढेडा हाकयाड ।

साह्रै तातो ।

चिचिट् ढानि याःड् ।

थोरै माथिछ ।

निछ्छा तायाखिम खिप्सि खारा ।

भाई स्कूल पढ्न गयो ।

माइकोलेन खादाखाद ।

भोली कहाँ जान्छौ ।

तालिका नं. ६ : क्रियायोगी (सरल क्रियायोगी र जटिल क्रियायोगी)

सरल क्रियायोगी	
नेपाली	बान्तावा
राम्ररी	नुलोक
माथि	ढानि
पर	मोया
यता	ओया
अघि	आटु
अहिले	हान्डे
धेरै	बड्ढे

जटिल क्रियायोगी	
मजाले	आच्छासा
आएकाले	बानाकिआ
गएकाले	खाराकिआ
साह्रै	बड्ढेडा

आ) क्रियायोगीका वाक्यात्मक कार्यहरू

नेपाली भाषामा क्रियायोगीले वाक्यमा आएर निम्न कार्यहरू गर्दछ :

१. क्रियाको विशेषक भएर आउँछ ।

- रमेश घर गएन । (रमेश खिम मानखाट ।)

२. क्रियाविशेषको विशेषक भएर आउँछ ।

- धेरै तल नजाऊ । (बड्ढे ह्युनि मानखाट ।)

३. विशेषणको पनि विशेषता प्रकट गर्छ ।

- पानी सारै तातो छ । (चावा बड्ढेडा कुमडवा याआड ।)

४. पुरै वाक्यको पनि विशेषता जनाउँछ ।

- आज शिक्षक आउनु भएन । (आइ सान्दुवा मान्टा ।)

बान्तावा भाषामा क्रियायोगीले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरू :

१. वाक्यमा प्रत्येक क्रियाको वर्णन गर्न क्रियायोगीले काम गर्छ ।

- राम नुलोक खिप । (राम राम्रो पढ्छ ।)

२. क्रियायोगीले विशेषणको पनि विशेषता जनाउँछ ।

- बड्ढेडा हाक्याड । (साह्रै तातो ।)

- चिचिडाड खान्नुओ । (अलिअलि राम्रो ।)

३. क्रियाविशेषणको विशेषता बुझाउने काम पनि गर्दछ ।

- चिचिट ढानि याड । (थोरै माथि छ ।)

- बड्ढेडा ह्युनि याड । (धेरै तल छ ।)

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

क्रियायोगी कहाँ, कहिले, कसरी, किन जस्ता प्रश्नको उत्तरमा आएको हुन्छ । नेपालीमा क्रियायोगीलाई समय, स्थान, रीति, करण र परिमाण गरी पाँच उपवर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । बान्तावा भाषामा भने सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गमा विभाजन गरिएको देखिन्छ । नेपालीमा रीतिवाचक बुझाउन आउने बेसरी, मजाले जस्ता पदहरूको बान्तावा भाषामा व्यवस्था पाइँदैन । क्रियायोगीले वाक्यमा आएर विशेषणको विशेषता जनाउने क्रियाविशेषणको विशेषता जनाउने साथै प्रत्येक क्रियाको वर्णन गरेको पाइन्छ ।

४.३.६ नामयोगी

आफ्नो स्वतन्त्र अर्थ नहुने तथा एकलै पदावलीको निर्माण गर्न नसक्ने, नामिक शब्द वा पदसमूहका पछाडि जोडिएर अन्य नाम, क्रिया आदिसँग सम्बन्ध गराउने शब्दलाई नामयोगी भनिन्छ । वाक्यात्मक प्रयोगमा नामयोगी शब्दशब्दका बीचको सम्बन्धलाई जनाउन आउँछ । यसलाई नेपालीमा विभिन्न उपवर्गहरूमा विभाजन गरिएको पाइए तापनि बान्तावामा दुई उपवर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । बान्तावा भाषामा नामयोगीहरू प्रायः एकभन्दा बढी रूपको योगबाट निर्माण भएका हुन्छन् । थोरै नामयोगी मात्रै एक रूप व्यवस्था भएका हुन्छन् । यस्ता एक रूप मात्र भएका नामयोगीलाई सरल र एकभन्दा बढी रूपहरूको योग भएको नामयोगीलाई जटिल नामयोगी भनिन्छ ।

अ) नामयोगीका प्रकार

नेपाली भाषामा प्रयोग हुने नामयोगीका प्रकार निम्न छन् :

१. समयवाचक : अगि (आठु), पछि (हानिन)
२. स्थानवाचक : माथि (ढानि), भित्र (हुड्डा)
३. रीतिवाचक : जस्तै (इसा), अनुसार, बमोजीम
४. दिशावाचक : तिर (यानिन), पट्टि, सामुन्ने (बुसिट)
५. प्रयोजनवाचक : निम्ति, निमित्त, लागि, खातिर
६. सहार्थवाचक : सित, सँग (निन), समेत, सहित
७. अभाववाचक : विना, बाहेक, बेगर

८. विनिमयवाचक : सट्टा, बापत, बदला आदि,
बान्तावा भाषामा प्रयोग हुने नामयोगीका प्रकारहरू :

क) सरल नामयोगी

- छोड् (माथि)

- खुक (मुनि)

- डेड (पछि)

- घरि (खेर)

निछ्छा खिमहुड्डा खाट ।

भाई घरभिन्न जान्छ ।

साकी बाखाकोड्डा सि ।

आलु माटोमुनि फल्छ ।

छुन्छा उडकानिन् याड ।

नाति मसँग छ

ख) जटिल नामयोगी

- डुड (माथि) + डु (प्रत्यय) = डुड्डु (वक्ता भन्दा माथि)

- बिसिट् (अघि) + बिसिट् (अघि) = बिसिट्बिसिट् (अघिअघि)

- हुट् (भिन्न) + यात्ति (तिर) = हुट्यात्ति (भिन्नतिर)

आ) नामयोगीका वाक्यात्मक कार्यहरू :

नेपाली भाषामा नामयोगीले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरू :

१. नाम, क्रिया, आदिसँगको सम्बन्ध सूचित गर्दछ ।

- कानुनअनुसार सहुंला र बुभाउँला । (कानुनाइसा आडटुड खुनकिया छोरूड ।)

(कानुनको सहुंला र बुभाउँलासँग)

२. कारकीय सन्दर्भको सङ्केतक भएर आउँछ ।

- पूजालाई फल टिप ।

(पूजालाई : सम्प्रदान)

३. कतिपय नाम सर्वनामलाई तिर्यक बनाउँछ ।

- खानु + साथ = खानासाथ

४. नामिक पदलाई क्रियाविशेषक तुल्याउँछ ।

- ऊ सडकमाथिबाट आयो ।

(मोको लामडानिन डाडका बाना ।)

बान्तावा भाषामा नामयोगीले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरू :

१. नामयोगीले वाक्यमा नाम तथा क्रियाकसँगको सम्बन्ध दर्साउने काम गर्छ ।

- बाडा खिमहुड्डा खाट । (काका घरभित्र जानुहुन्छ ।)

२. नामयोगीले नामिक पदलाई क्रियायोगीकरण गर्छ ।

- छाप्ला बेखाहुड्डा ढा । (कलम भोलाभित्र खस्यो ।)

- साकि बाखाकोडडा सि । (आलु माटोमुनि फल्छ ।)

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

नेपाली भाषामा नामयोगीलाई आठ उपवर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ, भने बान्तावामा दुई उपवर्गमा विभाजित रहेको छ । बान्तावा भाषामा रहेका सरल नामयोगी एकमात्र रूप भएको हुन्छ भने जटिल नामयोगी एकभन्दा बढी रूप भएको हुन्छ । अधिकरण प्रत्यय, समास, दित्व आदि भएर अनि एकभन्दा बढी नामयोगीहरूको संयोजनद्वारा जटिल नामयोगीको निर्माण हुने व्यवस्था छ । नेपालीमा नामयोगीले नाम, क्रिया आदिसँगको सम्बन्ध सूचित गर्ने, कारकीय सन्दर्भको संकेत भएर आउने, कतिपय नाम सर्वनामलाई तिर्यक बनाउने जस्ता कार्य गर्दछ । बान्तावामा नाम र क्रियाको सम्बन्ध दर्साउने, नामिक पदलाई क्रियायोगीकरण गर्ने जस्ता कार्य गर्दछ ।

४.३.७ संयोजक

शब्द, वाक्य वा अनुच्छेदलाई जोड्नका लागि आउने स्वतन्त्र अर्थ नभएको पदलाई संयोजक भनिन्छ । यो शीर्ष पनि बन्त सक्दैन र यसले रूपायनिक कोटिलाई पनि लिन सक्दैन ।

अ) संयोजकका प्रकार

नेपालीमा प्रयोग हुने संयोजकका प्रकारहरू

१. सापेक्ष : स्वतन्त्र उपवाक्य र अधिन उपवाक्यलाई जोडेर मिश्रवाक्य बनाउने संयोजक सापेक्ष

संयोजक हो, जस्तै :

के....भने, यदि.....भने, भन्नेभनेर, जबतब,

२. निरपेक्ष : स्वतन्त्र वाक्यलाई जोड्ने, संयुक्त वाक्य बनाउने संयोजक निरपेक्ष संयोजक हुन्, जस्तै :

अनि(खुनकिया), पनि (छाड), र (निन्), तथापि, अथवा, किनभने, किनकि

बान्तावा भाषामा नेपालीमा जस्तो प्रसस्त मात्रामा संयोजकको व्यवस्था पाइँदैन, बान्तावामा प्रयोग हुने संयोजकहरू :

तालिका नं. ७ : संयोजक

नेपाली	बान्तावा
अनि	खुनकिया
र	निन्
पनि	छाड / छे

- मोकोआ मासि खुनकिया चायाड खिरा ।
उसले दाल अनि चामल किन्यो ।
- चावानिन् आवा ।
पानीर नुन ।
- ओको छे केट मोको छे केट ।
यो पनि फुट्छ त्यो पनि फुट्छ ।

आ. संयोजकका वाक्यात्मक कार्यहरू

संयोजकले वाक्यमा शब्द, पदावली तथा उपवाक्यलाई जोड्ने काम गर्दछ, जस्तै :

१. राम र श्याम विद्यालय गए । (रामनिन श्याम तायाखिम खाराचि ।)
२. सुजनले एउटा कलम , दुई वटा पुस्तक अनि एउटा भोला किन्यो ।
(सुजनआ उकटा छास्नु, हुना खिप्लाभु खुनकिया उकटा बेखा खिरू ।)

बान्तावा भाषामा संयोजकले गर्ने वाक्यात्मक कार्यहरू

१. बान्तावा शब्दलाई जोड्ने काम गर्छ ।
- मोआ मासि निन चायाड खिरा । (उसले दाल र चामल किन्यो ।)
२. यसले पदावलीलाई जोड्ने काम गर्छ ।
- निछा वाना खुनकिया खिप्सि युडा । (भाइ आयो अनि पढ्न बस्यो ।)

३. यसले मुख्य वाक्यखण्ड र गौण वाक्य खण्डलाई जोड्छ ।

- सीमा तायाखिम खात खुनकिया मोया खिप । (सीमा स्कुल जान्छे अनि त्यहा पढ्छे ।

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

संयोजक शब्द पदावली तथा उपवाक्यलाई जोड्न वाक्यमा आउँछ । नेपालीमा प्रयोग हुने संयोजकलाई सापेक्ष र निरपेक्ष भनि दुई उपवर्गमा विभाजन गरेको पाइन्छ । तर बान्तावा भाषामा संयोजकको छुट्टै व्यवस्था देखिदैन । नेपाली भाषामा प्रयुक्त तथापि, जब....तब, यदि जस्ता संयोजकहरूका लागि पनि छुट्टै पदको प्रयोग भएको भेटिदैन । बान्तावा भाषामा संयोजकले वाक्यमा आई शब्दलाई जोड्ने, पदावलीलाई जोड्ने र मुख्य वाक्यखण्ड र गौण वाक्य खण्डलाई जोड्ने जस्ता कार्य गर्दछ ।

४.३.८ विस्मयादिबोधक

सिङ्गो वाक्यलाई द्योतन गर्ने, शीर्ष बन्न नसक्ने तथा रूपायनिक कोटिलाई पनि लिन नसक्ने शब्दलाई विस्मयादिबोधक भनिन्छ । विभिन्न परिवेशले मानव मनका घृणा, आश्चर्य, पीडा, प्रशंसा, निन्दा जस्ता संवेगात्मक भाव बुझाउन आउने शब्दहरू विस्मयादिबोधक हुन् ।

अ) विस्मयादिबोधकका प्रकार

नेपालीमा विस्मयादिबोधकलाई निम्न किसिमले वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

१. हर्षवाचक : अहा, धन्य, वाह, स्याबास(आलाडे)
२. शोकवाचक : हा, कठै, विचरा
३. उपहारवाचक : अँ, हि-हि, हँ-हँ
४. तिरस्कार : छि, धत, थुक्क
५. विस्मृतिवाचक : जय, ऐ, ओ
६. आश्चर्यवाचक : ओहो(आकुइ), आम्मै(आमोचुनो)
७. अभिवादन : नमस्कार(सेवान्ने), नमस्ते, सलाम
८. स्वीकृति : ल, त्वस, अँ, ज्यू
९. सम्बोधन : ए, हे, रे ओ आदि,

बान्तावा भाषामा नेपाली भाषामा जस्तो विस्मयादिबोधक शब्दको छुट्टै व्यवस्था भएको पाइँदैन । यस भाषामा आश्चर्यवाचक र केही हर्ष र अभिवादनवाचकको व्यवस्था पाइन्छ, जस्तै :

- आच्चे (अरे)
- आमोचुनो (आम्मै)
- आकुइ (आहो)
- आलाडे (स्यावास)

आ) विस्मयादिबोधकका वाक्यात्मक कार्यहरू

नेपालीमा विस्मयादिबोधक मानव मनका घृणा, आश्चर्य, पीडा, प्रशंसा, निन्दा जस्ता संवेगात्मक भाव बुझाउन आउँछ । जस्तै :

१. आम्मै ! बाबु त कत्रो भएछ । (आमोचुनो ! छालो डेम्को लिसा ।)
२. विचरा ! श्यामको बा त मरेछ । (आमोनो ! श्यामओ पापोलो सुवानिमाड ।)
३. छि ! कस्तो फोहोर ।

बान्तावा भाषामा मनोभाव व्यक्त गर्ने कार्य गर्दछ, जस्तै :

१. आकुई ! डेम खान्नुओ बुडवा । (आहो ! कति राम्रो फूल ।)
२. आमोचुनो ! खाना साडआ ढाटा । (आम्मै ! तिमीलाई कसले कुट्यो ।)

इ) तुलानात्मक विश्लेषण

विस्मयादिबोधक नेपाली र बान्तावा दुवै भाषाका वाक्यमा मानव मनका संवेगात्मक भाव बुझाउन आउने भएकाले कार्यका आधारमा समान देखिन्छ । नेपालीमा हर्ष, शोक, उत्साह, आश्चर्य, उपहास, अभिवादन, स्वीकृति, सम्बोधन गरी नौ उपवर्गमा विस्मयादिबोधकलाई विभाजन गरिएको पाइन्छ । बान्तावामा यसको छुट्टै व्यवस्था रहेको नपाइए पनि थोरै मात्रामा हर्ष, अभिवादन आदि बुझाउने पदहरूको व्यवस्था रहेको देखिन्छ ।

४.३.९ निपात

आफ्नो स्वतन्त्र अर्थ नभएका पदहरू निपात हुन । यिनले वाक्यात्मक प्रयोगमा सिंगो वाक्यकै अर्थलाई स्पष्ट पार्ने र भन सशक्त बनाउने काम गर्दछन् ।

नेपालीमा प्रयोग हुने निपातहरू :

त (लो), न (नाङ), नि (छाङ), नै, पो, अरे, क्या, नै(डे), अरे(निमाङ), क्यारे
.....आदि,

बान्तावा भाषामा प्रयोग हुने निपातहरू :

- | | |
|---------------------------|-----------------|
| - निछालो खिम खारा । | भाइत घर गयो । |
| - आच्छोसाङ्गे मुवाओ । | अस्तिनै बनाको । |
| - निछा छाङ्खिप । | बहिनीपनि पढ्छ । |
| - मोको पासा लिसा निमाङ् । | ऊ पास भयो अरे । |

यहाँ, लो, डे, छाङ, निमाङ पदहरूले वाक्यमा आई अन्य पदहरूको अर्थलाई द्योतन गरेको छ । बान्तावा भाषामा निपातलाई समान समूहमा राखेर वर्गीकरण गरिएको छ, जस्तै :

क) भावात्मक निपात

इच्छा, आकांक्षा, प्रश्न, शंका आदि बुझाउने निपातहरू जसलाई अङ्ग्रेजीमा modal particles भनी एकमुष्टमा भनिएको छ । यसलाई नेपालीमा भावात्मक निपात भन्न सकिन्छ :

- मोलो खाना खारा ऐ (तव तिमि जाऊ न)
- मोको बान्ने नाङ् (त्यो आओस न)
- खाना त्खाट् हे ! (तिमी जान्छौ कि)
- किवा पारा निमाङ् (बाघ करायो अरे) आदि ।

ख) सम्बोधनवाचक निपात

यी निपात कसैलाई प्रत्यक्ष सम्बोधनमा प्रयोग गरिन्छ ।

- ए सिप्पा । (ए कान्छा)

- ए नाम्मिन् (ए बहारी)
- हौ यावा (हौ साथी)

आ) निपातका वाक्यात्मक कार्यहरू

नेपालीमा निपातले सिंगो वाक्यकै अर्थलाई स्पष्ट पार्ने र भक्त सशक्त बनाउने काम गर्दछ :

वाक्य	निपात
१. मैले त भाइलाई पो बोलाएको हुँ । उडकाआ लो निछ्छाए बुटुडको ।	त, पो
२. तिमी भोली आउन ल । खाना माडकोलेन बाने ।	न, ल

बान्तावा भाषामा निपातले वाक्यात्मक प्रयोगमा गर्ने कार्यहरू :

१. निपातले शब्को पछिल्लिर आई त्यस शब्दलाई जोड दिने काम गर्छ ।
 - निछ्छा लो खिम खारा । (भाई त घर गयो ।)
२. वाक्यका अन्त्यमा प्रयुक्त भई विभिन्न अर्थ जनाउने काम गर्छ ।
 - मोको पास लिसा निमाड । (ऊ पास भयो अरे ।)
३. निपातले रूपायन नहुने काम गर्छ ।
 - निछ्छा छ्छाड खिप । (भाइ पनि पढ्छ ।)
 - निछ्छा छ्छाड खिप । (बहिनी पनि पढ्छे ।)

इ) तुलनात्मक विश्लेषण

नेपाली र बान्तावा भाषाको निपात कार्यक्षेत्रका आधारमा समान देखिन्छ । दुवै भाषामा यसको काम वाक्यको अर्थलाई स्पष्ट पार्ने र अक्त सशक्त बानाउने रहेको छ । यी दुवै भाषामा निपातले शब्दको पछिल्लिर आई त्यस शब्दलाई जोड दिने, वाक्यको अन्त्यमा आई विभिन्न कार्य गर्दछ ।

४.४ प्राप्ति तथा सारांश

४.४.१ प्राप्ति

भाषाको न्यूनतम अर्थयुक्त एकाइ रूप हो र त्यो भन्दा माथिल्लो स्वतन्त्र एकाइ शब्द हो । यसका एक वा अनेक रूप हुन्छन् । कुनै पनि भाषामा शब्दभण्डार हुन्छ । त्यही निश्चित शब्दभण्डारभित्र रहेका शब्दहरूको समूहसमूहमा गरिने विभाजनलाई शब्दवर्ग भनिन्छ । शब्दहरूलाई केही निश्चित आधारहरू विभिन्न वर्गहरूमा विभाजन गरिएको हुन्छ । नेपाली भाषामा शब्दवर्गलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात जस्ता वर्गहरूमा विभाजन गरिएको छ । साथै यी वर्गहरूलाई विभिन्न उपवर्गहरू पनि वर्गीकरण गरिएको छ ।

भाषाको न्यूनतम अर्थयुक्त एकाइ रूप हो र त्यो भन्दा माथिल्लो स्वतन्त्र एकाइ शब्द हो । यसका एक वा अनेक रूप हुन्छन् । कुनै पनि भाषामा शब्दभण्डार व्यवस्था हुन्छ । त्यही निश्चित शब्दभण्डार भित्र रहेका शब्दहरूको समूहसमूहमा गरिने विभाजनलाई शब्दवर्ग भनिन्छ । नेपाली भाषामा शब्दवर्गलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात जस्ता वर्गहरूमा विभाजन गरिएको छ । साथै यी वर्गहरूका विभिन्न उपवर्गहरू पनि रहेको पाइन्छ । बान्तावा भाषामा पनि आफ्नै किसिमको शब्दभण्डार व्यवस्था पाइन्छ । यस भाषामा पनि नेपाली भाषामा जस्तै नौ भागमा शब्दवर्गको वर्गीकरण गरिएको छ । बान्तावा भाषामा सर्वनामलाई बाहेक प्रत्येक वर्गलाई सरल र जटिल गरी बनोटका आधारमा दुई उपवर्गमा विभाजन गरेको पाइन्छ । साथै सर्वनामलाई वचनका आधारमा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन उपवर्गमा विभाजन गरेको पाइन्छ ।

नेपाली र बान्तावा दुवै भाषामा शब्दवर्गको वर्गीकरण प्रक्रियामा समानता देखिन्छ । यी दुवै भाषाका शब्दवर्गहरू (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात) वाक्यात्मक कार्यका आधारमा हेर्दा समान रहेको देखिन्छ । दुवै भाषामा शब्दवर्गका शब्दहरूले वाक्यमा आई गर्ने कार्य उस्तै देखिन्छ । यति हुँदैहुँदै पनि नेपाली र बान्तावा भाषाका शब्दवर्गमा धेरै भिन्ताहरू रहेको पाइन्छ । नेपालीमा वर्गीकृत शब्दवर्गहरूको अर्थतात्त्विक आधारमा उपवर्गमा छुट्याइएको पाइन्छ भने बान्तावामा बनोटको आधारमा सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गहरूमा विभाजन गरिएको पाइन्छ ।

नेपालीमा समूह जनाउने नाम लस्कर, ताती, जस्ता शब्दहरूलाई बुझाउने पद बान्तावा भाषामा भेटिँदैन। नेपालीमा सर्वनाम एकवचन र बहुवचनको मात्र व्यवस्था छ तर बान्तावामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचनको व्यवस्था पाइन्छ। यसका अलावा नेपालीमा आदर तह अनादर, सामान्य, उच्च, उच्चतर, उच्चतम जस्ता सर्वनाको व्यवस्था पाइन्छ भने बान्तावामा सामान्य र उच्चको मात्र व्यवस्था पाइन्छ। नेपालीमा प्रशस्त मात्रामा विस्मयादिवोधक, संयोजक, निपात जस्ता पदहरूको व्यवस्था छ। तर बान्तावामा यी शब्दहरूको कमै मात्र व्यवस्था पाइन्छ।

४.४.२ सारांश

बान्तावालाई राई जातिभित्रको एउटा पाछा भनेर चिनिन्छ। बान्तावा शब्द बोन र तावा मिलेर बान्तावा शब्द बनेको हो जसको अर्थ हिमालयको फेदीमा उत्पत्ति भई आएको अथिति भन्ने हुन्छ। बान्तावा शब्द अपभ्रंश हुँदै बान्तावा शब्द बनेको हो। बान्तावाभाषीहरूको उद्गम थलो भोजपुर र खोटाङ जिल्लाका केही गा.वि.स. हरू रहे तापनि कालन्तारमा बसाइँसराइको क्रममा नेपाललगायत अन्य देशहरूमा समेत बसोबास गरेको पाइन्छ। बान्तावा भाषालाई भाषाको भाषिकाको आधारमा दिल्पाली, हतुवा, आम्चोके र धनकुटे गरी चारवटा क्षेत्रमा विभाजन गरेको पाइए तापनि अरुण पश्चिम र अरुण पूर्वी गरी छुट्याइएको पाइन्छ।

किरात राई समुदायअन्तर्गत पर्ने बान्तावा राई जातिको जनसङ्ख्यालाई हेर्दा जनगणना वि.स. २०५८ अनुसार ५७२३२६/२.३८ % राई समूहको भाषा बाल्ने वक्ता सङ्ख्या रहेकोमा ३७१०५६ बान्तावाभाषी रहेको उल्लेख पाइन्छ। वि.स. २०६८ को भाषिक तथ्याङ्कअनुसार बान्तावाभाषी वक्ता घटेर १३२५८३ मा झरेको पाइन्छ। वक्ता सङ्ख्या घटेको भए तापनि भाषाको संरक्षण र संवर्द्धनमा सरोकारवाला सक्रिय रहेको पाइन्छ। बान्तावा भाषा सम्बन्धी खोज अनुसन्धान गर्दा निक्लाबुङ गाउँपालिकालाई मुख्य थलो बनाइएको छ। यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने बान्तावाभाषीसँगको उच्चारणगत भाषिक भेदभने ट,ठ,ड र ढ वर्णमा रहेको पाइयो। बान्तावा भाषा राई जातिको अन्य जाति मध्ये वक्ता सङ्ख्या बढी भएको साथै साहित्यिक रूपमा पनि जीवित र सक्रिय रहेको कुरा प्राप्त खोजमूलक अनुसन्धानबाट प्रष्ट हुन्छ। हालसम्म बान्तावा भाषाको आफ्नै लिपीको पहिचान

नभएकाले देवनागरिक लिपी नै प्रयोग गरेको पाइन्छ, साथै ह्रस्व मात्राको मात्र प्रयोग गर्ने चलन पनि बसाइएको पाइन्छ ।

नेपाली र बान्तावा दुवै भाषामा शब्दवर्गलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात गरी नौ वर्गमा विभाजन गरेको पाइन्छ, । यस शोधपत्रमा ती प्रत्येक वर्गका उपवर्गहरूको उदाहरणसहित तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । नेपाली भाषाको सर्वनाममा एकवचन र बहुवचन मात्र व्यवस्था भए पनि बान्तावा भाषामा एकवचन, द्विवचन र बहुवचनको व्यवस्था पाइन्छ । साथै प्रत्येक वर्गका सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गहरूको उदाहरणसहित नेपाली भाषासँग तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । नेपाली र बान्तावा भाषामा शब्दहरूको वर्गीकरणमा समानता पाइए पनि उपवर्गहरूमा भिन्नता पाइन्छ ।

परिच्छेद : पाँच

निष्कर्ष र सुभावहरू

५.१ निष्कर्ष

प्रस्तुत शोधकार्य बान्तावा भाषाका शब्दवर्गको अध्ययन गर्ने उद्देश्यले तयार गरिएको हो। यस शोधकार्यमा बान्तावा भाषाका शब्दवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात) को अध्ययन गरिएको छ। चारवटा अध्यायमा विभाजित यस शोधकार्यका निष्कर्षहरू यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

- भोट-बर्मेली भाषा परिवारअन्तर्गत पर्ने किरात राई समूहका भाषामध्ये बान्तावा भाषा एक प्रमुख भाषाको रूपमा रहेको छ। राई मातृभाषा बोल्नेहरूमध्ये बान्तावाहरूको सङ्ख्या अन्य राई जातिको तुलनामा सर्वाधिक छ। राष्ट्रिय जनगणना वि.स.२०६८ को तथ्यङ्कअनुसार बान्तावा भाषाको वक्ता सङ्ख्या १,३२,५८३ रहेको जनइएको छ।
- बान्तावा भाषाका मुख्यतः चारवटा भाषिकागत भेदहरू- धनकुटे (पूर्वी) आमचोके (पश्चिमी), दिप्ली (उत्तरी) र हतुवाली (दक्षिण) मानिएको भए पनि हाल तीनवटा भाषिकाहरू (आम्चोके, दिप्ली र हतुवाली) मात्र मानिन्छन्।
- नेपाली भाषामा नामलाई पाँच उपवर्गमा विभाजन गरिएको छ भने बान्तावामा सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गमा विभाजित छ। यी दुवै भाषामा नामले वाक्यमा आएर उद्देश्य, सकर्मक क्रिया, पूरकापेक्षी क्रिया, विशेषणको विशेष्य आदिको कार्य गर्दछ।
- नेपाली भाषामा सर्वनामलाई छ उपवर्गमा विभाजन गरिएको पाइन्छ तर बान्तावा भाषामा वचनका आधारमा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन उपवर्गमा गरिएको पाइन्छ। नेपालीमा नभएको द्विवचन व्यवस्था बान्तावा भाषामा पाइन्छ तर बान्तावा भाषामा आदर तह भने सामान्य र उच्च दुई तहको मात्र व्यवस्था छ।
- विशेषणलाई नेपालीमा अर्थतात्त्विक आधारमा छ प्रकारमा विभाजन गरिएको पाइन्छ भने बान्तावामा संरचनाका आधारमा सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गमा विभाजित छ। बान्तावा भाषामा जटिल विशेषण क्रिया र क्रियायोगी भाषामा विशेषणले

नामको अधिल्लिटर आएर नामको वर्णन गर्ने, पुरकको काम गर्ने, भेदक छुट्याउने जस्ता कार्यहरू गर्दछ ।

- नेपाली भाषामा विभिन्न आधारमा क्रियापदलाई वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ तर बान्तावामा दुई उपवर्गमा मात्र विभाजित पाइन्छ । बान्तावा भाषाको क्रियापदमा लिङ्गभेद पाइँदैन ।
- बान्तावा भाषामा नामयोगीहरू सरल र जटिल गरी दुई उपवर्गमा विभाजित छ । समास, द्वित्व, अनि एक भन्दा बढी सरल नामयोगीहरूको समायोजनद्वारा जटिल नामयोगीहरूको निर्माण हुने व्यवस्था बान्तावा भाषामा पाइन्छ । नेपालीमा जस्तो प्रसस्त नामयोगी बान्तावामा देखिँदैन । सिवाय, निमित्त जस्ता शब्दहरूको व्यवस्था बान्तावामा पाइँदैन ।
- नेपाली भाषामा संयोजक, निपात, विस्मयादिबोधकको छुट्टै व्यवस्था पाइन्छ तर बान्तावा भाषामा यसको छुट्टै व्यवस्था पाइँदैन । नेपालीमा प्रयोग हुने कतिपय संयोजक, निपातको व्यवस्था बान्तावा भाषामा पाइन्छ भने जबतब किनभने जस्ता संयोजकको बान्तावा भाषामा व्यवस्था देखिँदैन ।
- नेपाली भाषाका अनेकाक्षरी निपात क्यारे, व्यारे, हगि, केरे जस्ता पदहरू बुझाउने बान्तावा भाषामा छुट्टै शब्द भेटिँदैन । बान्तावा भाषामा यसले वाक्यमा शब्दको पछिल्लिटर आई त्यस शब्दलाई जोड्ने वाक्यको आधारमा र अन्त्यमा प्रयुक्त भई विभिन्न अर्थ जनाउने कार्यको रूपमा प्रयोग हुने व्यवस्था बान्तावा भाषामा रहेको पाइन्छ ।

५.२ सुभावाहरू

५.२.१ नीतिगत तह

नेपालको संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषाहरूलाई राष्ट्र भाषा मानिसकेको अवस्थामा स्थानीय निकाय तथा कार्यालयमा मातृभाषाको प्रयोगमा विशेष व्यवस्था गर्नु पर्दछ । विद्यालय स्तरको शैक्षिक प्रणालीअनुसार प्राथमिक तहसम्मको मातृभाषामा शिक्षा दिने संवैधानिक व्यवस्था राज्यले उल्लेख गरे तापनि यसको अनिवार्य प्रयोग गर्न राज्यले विभिन्न मातृभाषी समुदायको व्यक्तिहरूलाई सम्बन्धित संस्थामा आरक्षण स्थायी कोटाको व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।

५.२.२ अभ्यास तह

बान्तावा भाषाप्रति सबै मातृभाषीहरूको भाषामा एकरूपता ल्याउन लोप भइरहेका वर्तमान अवस्थामा शैक्षिक तथा प्राज्ञिक क्षेत्रबाट विभिन्न तहमा बान्तावा भाषा सम्बन्धी थप खोज अनुसन्धान गरी भाषिक विभेद अन्त्य गर्नु पर्ने देखिन्छ। उक्त कार्यको लागि स्थानीय सरोकारवाला, सम्बन्धित निकाय तथा संस्थाहरूले आ-आफ्नो मातृभाषामा खोज अनुसन्धान कार्य गर्न अनुसन्धान कर्ताहरूलाई अनुकूल वातावरणको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ।

५.२.३ अनुसन्धान तह

शिक्षण एउटा कला भएकाले शिक्षण एउटा जटिल प्रक्रिया हो। शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन शिक्षकमा विषयवस्तुको ज्ञान भएर मात्र पुग्दैन। यसका लागि शिक्षकले आफ्ना विद्यार्थीहरूको वैयक्तिक भिन्नता र आवश्यकता पहिचान गरेर शिक्षण गर्नु पर्दछ। शिक्षणका क्रममा बालबालिकासँगै परिचित शब्दको प्रयोग गरेर शिक्षण गरेमा सिकाई व्यवहारिक हुने गर्दछ। बालबालिकाको घरमा प्रयोग भएको भाषा मातृभाषासँग उसको संस्कृति पनि जोडिएको हुन्छ। त्यसकारण उसको मातृभाषाको माध्यमबाट पढाइ भएमा भाषा सहयोगी हुन सक्छ।

सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि शिक्षकमा मातृभाषाको समेत जानकारी हुन आवश्यक पर्दछ। विद्यार्थीहरूले के कुरामा, किन र कसरी बारम्बार ऋटि गर्दछन् भन्ने कुराको पहिचान गरेर सोहीअनुसार शिक्षण गरेमा सिकाई प्रभावकारी र दिगो हुने गर्दछ। यसरी बान्तावाभाषी विद्यार्थीहरूले पनि नेपाली भाषा सिक्दा धेरै कुराहरूमा ऋटि गर्दछन्। उनीहरूले गर्ने ऋटिका क्षेत्रहरू पत्ता लगाएर निराकरणका लागि यस अध्ययन शिक्षणीय उपयोगिता बन्न सक्छ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६२), *सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार ।

कँडेल, श्रीप्रसाद र अन्य (२०७४), *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन प्रा.ली. ।

गौतम, देवीप्रसाद (२०५८), *नेपाली भाषा परिचय*, काठमाडौं: पिनाकल पब्लिकेश ।

न्यौपाने, टड्कप्रसाद र अन्य (२०६९), *सामान्य भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेशन ।

पोखरेल, केशवराज (२०७३), *भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा*, काठमाडौं : क्याम्ब्रिज पब्लिकेशन प्रा.लि. ।

बन्धु, चूडामणि (२०७३), *भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०७३), *भाषिक अनुसन्धान विधि*, ताहाचल : शुभकामना प्रकाशन प्रा.लि. ।

मुकारुड, बुलु (२०६६), *हाम्रो जाति हाम्रो थर*, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, जावलाखेल ।

राई, ईश्वर (२०६९), *नेपाली र बान्तावा भाषाका पदवर्गको तुलनात्मक अध्ययन*, शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस ।

राई, विश्व (२०७०), *बान्तावा भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन*, शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस ।

राई, इन्दिरा (२०७०), *बान्तावा भाषामा पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन*, शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस ।

राई, अनिल (२०७२), *बान्तावा भाषाको शब्दवर्गको वाक्यात्मक कार्यहरू*, शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस ।

लम्साल, रामचन्द्र (२०६८), *नेपाली भाषा र व्याकरण*, काठमाडौँ : सनलाइट पब्लिकेशन ।

लाप्चा, कुमारी (२०७३), *स्तरीय नेपाली र लाप्चा भाषाको वाक्यसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन*, शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस ।

लिम्बु, शुक्रबहादुर (२०७४), *पान्थरे लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन*, शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस ।

लामिछाने, भरत र कपिल देव ढकाल (२०६३), *नेपालको अन्तरिम संविधान*, काठमाडौँ : लुम्बिनि पुस्तक पसल ।

यायोक्खा, किरात राई (२०५९), *निप्सुङ* (वर्ष ९, पूर्णाङ्क १६), काठमाडौँ : सुनधारा

यायोक्खा, किरात राई (२०६१), *निप्सुङ* (वर्ष ११, पूर्णाङ्क २०), काठमाडौँ : सुनधारा

अनुसूची - १

(सामग्री सङ्कलनका लागि प्रयोग गरिएका प्रश्नावली फाराम)

प्रश्नावली

उत्तरदाताको नाम :..... ठेगाना :.....

उमेर :..... लिङ्ग :..... पेसा :..... धर्म :.....

मातृभाषा :..... सम्पर्क भाषा :..... शैक्षिक योग्यता :.....

१. तपाईंको नाम के हो ?

.....

२. तपाईंको परिवारमा बोल्ने मुख्य भाषा कुन हो ?

.....

३. तपाईं कुन-कुन चाडहरू मनाउनुहुन्छ ?

.....

४. आफ्नो घर परिवारमा बान्तावा भाषामात्रै बोल्नुहुन्छ, कि नेपाली भाषा पनि ?

.....

५. 'बान्तावा' शब्दको शाब्दिक अर्थके हो ?

.....

६. बान्तावाहरूको पुख्र्यौली थलो कहाँ हो ?

.....

७. बान्तावाभाषीहरू बसोवास गरेका जिल्ला तथा देशहरू लेख्नुहोस् ।

.....

८. बान्तावा भाषाका भाषिक भेद र प्रकार बताउनुहोस् ।

.....

९. बान्तावा भाषाका लिपि कुन हो र यसको कस्तो व्यवस्था छ ?

तलका शब्दहरूलाई बान्तावा भाषामा अनुवाद गर्नुहोस् ।

नेपाली	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा
मानिस		माया	
पुस्तक		रिस	
कुकुर		म	
राश		हामी	
दुध		यो	
चिया		त्यो	
दाल		मैले	
मलाई		धेरै	
थेरै		विचरा	
बस्यो		आहो	
जान्यो		स्यावास	
आम्मै		त	

तलका वाक्यहरूलाई बान्तावा भाषामा अनुवाद गर्नुहोस् ।

नेपाली	बान्तावा	नेपाली	बान्तावा
ललिता घर गई ।		रामले सर्प माऱ्यो ।	
रमेशले भात खायो ।		ऊ घरमाथिबाट खस्यो ।	
तिमीले खाना खायौ ?		राम र श्याम विद्यालय गए ।	
मेरो घर ।		तिमी भोली आउन ल ।	
तिम्रो बहिनी ।		ऊ पास भयो अरे ।	
यो मान्छे ।		भाई त घर गयो ।	
यो केटो हो ।		छि ! कस्तो फोहर ।	
रामकी बहिनी आई ।		आहो ! कति राम्रो फूल ।	
रमा पोखरा आइ पुगिन् ।		थोरै माथि छ ।	